

World Health
Organization

Azərbaycan Respublikası
Səhiyyə Nazirliyi

İCTİMAİ SƏHIYYƏ VƏ İLƏHİYYƏT MƏKTEBİ

GƏNCLƏR ARASINDA TÜTÜNDƏN İSTİFADƏNİN QLOBAL TƏDQIQATI (GYTS)

ÖLKƏ HESABATI, AZƏRBAYCAN
2016

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	4
Minnətdarlıq	5
Qısa xülasə	6
1. Giriş	8
1.1 Ülkə üzrə statistik məlumatlar.....	8
1.2 Təgtünə qarşı mğbarizə haqqında ĞST-nin Zərzivə Konvensiyası və MPOWER.....	9
1.3 Tədqiqatın məqsədi və keçirilməsi səbəbləri.....	10
1.4 Ülkənin hazırkı təgtənlə mğbarizə siyasəti.....	11
1.5 Təgtənlə əlaqəli digər tədqiqatlar.....	13
1.6 Ülkə üzrə spesifik vəzifələr.....	13
2. Metodologiya	14
2.1 Sorğu anketi.....	14
2.2 Sezmə.....	14
2.3 Məlumatın toplanması.....	14
2.4 Məlumatın təhlili.....	14
3. Nəticələr	16
3.1 Təgtündən istifadə.....	16
3.2 Təgtündən imtina.....	18
3.3 İkincili (ətrafa yayılan) təgtənlə təstəgsə.....	19
3.4 Əlzatanlıq və mğvcudluq.....	20
3.5 Media.....	22
3.6 Bilik və mğnasibət.....	24
4. Müzakirə	25
4.1 Nəticələrin icmalı.....	25
4.2 Təgtənlə əlaqəli keçirilmiş əvvəlki tədqiqatlarla mğqayisə.....	29
4.3 Nəticələrin Təgtünə qarşı mğbarizə haqqında ĞST-nin Zərzivə Konvensiyası ilə əlaqəsi.....	30
4.4 Nəticələrin ölkə üçün əhəmiyyəti.....	31
5. Təvsiyələr	32
İstinad edilən mənbələr	33
Əlavə A: Sorğu anketi	35

CƏDVƏLLƏR

Cədvəl 1: Sezmə ölzəsgə və cavablandırma əmsalı (ülzəlməmiş) – GYTS Azərbaycan, 2016.	155
Cədvəl 2: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtündən istifadənin təfsilatlı azıqlanması – GYTS Azərbaycan, 2016.	166
Cədvəl 3: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı hazırda siqaret zəkən məktəblilər arasında gğn ərzində çəkilen siqaretlərin sayı – GYTS Azərbaycan, 2016.	177
Cədvəl 4: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı nə vaxtsa siqaret zəkən məktəblilər arasında siqaret çəkməyə başlamanın yaşı – GYTS Azərbaycan, 2016.	177
Cədvəl 5: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı hazırda siqaret zəkən məktəblilər arasında tğtğnçəkmədən asılılıq əlamətlərinin qeyd edilməsi – GYTS Azərbaycan, 2016.	177
Cədvəl 6: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı hazırda siqaret zəkən məktəblilər arasında tğtğnçəkmədən imtina göstəriciləri – GYTS Azərbaycan, 2016.	188
Cədvəl 7: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtğn tğstğsğnğn təsirinə məruz qalma – GYTS Azərbaycan, 2016.	199
Cədvəl 8: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı siqaret çəkən məktəblilər arasında siqaretlərin əldə edilməsi mənbəyi – GYTS Azərbaycan, 2016.	20
Cədvəl 9: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı hazırda siqaret zəkən məktəblilər arasında satıcı tərəfindən yaşlarının az olduğuna gürə siqaret satmaqdan imtina edilməyənlər – GYTS Azərbaycan, 2016.	20
Cədvəl 10: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı hazırda siqaret çəkən məktəblilər tərəfindən siqaret alınma vahidi – GYTS Azərbaycan, 2016.	20
Cədvəl 11: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında siqaretlərin qiyməti haqqında dğşüncələr - GYTS Azərbaycan, 2016.	21
Cədvəl 12: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtğn əleyhinə məlumat gürənlər – GYTS Azərbaycan, 2016.	22
Cədvəl 13: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı hazırda siqaret çəkən və hez vaxt çəkməyən məktəblilər arasında siqaret qutuları gğzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq gürənlər – GYTS Azərbaycan, 2016.	22
Cədvəl 14: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtğn məmulatlarının marketinqini gürənlər – GYTS Azərbaycan, 2016.	233
Cədvəl 15: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtğn məmulatlarının marketinqinə həssaslıq və üzərində tğtün şirkətinin və ya məmulatının adı və ya şəkli olan əşyaya məxsus olanlar – GYTS Azərbaycan, 2016.	233
Cədvəl 16: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtğndən imtinaya və siqaret çəkməyə dair bilik və mğnasibət – GYTS Azərbaycan, 2016.	244
Cədvəl 17: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında ikincili tğtğn tğstğsğnə dair bilik və mğnasibət – GYTS Azərbaycan, 2016.	244

ÖN SÖZ

Bu nəşr Azərbaycanda ikinci Gənclər arasında Təgtəndən İstifadənin Qlobal Tədqiqatının (GYTS) həyata keçirilməsinə dair hesabatdır.

Məlumdur ki, təgtən dğnyada vaxtından əvvəl ülgm və xəstəlik hallarının əsas qarşısı alına bilən səbəbidir. Təgtənzəkmə grək xəstəlikləri və insult, ağciyər xərzəngi və xroniki obstruktiv ağciyər xəstəliyi kimi qeyri-infeksiyon xəstəliklər yaradır. Ğmumdğnya Səhiyyə Təşkilatının (ĞST) məlumatına gürə təgtəndən istifadə edən insanların təxminən yarısı orta hesabla vaxtından 15 il əvvəl ülgř. Bu gğn təgtən dğnyada böyğklər arasında on nəfərdən birinin ülgmğnə səbəb olur (ildə altı milyon) və səkkiz aparıcı ülgm səbəbinin altısı gğzn risk amilidir. Hazırkı tendensiyalar davam edərsə, vaxtından əvvəl ülgm hallarının 80%-i aşığı və orta gəlirli ölkələrdə baş verməklə, təgtən 2030-cu ilədək hər il dğnyada 8 milyondan çox insanın həyatına son qoyacaq. Təcili tədbirlər gürğlməzsə, bu əsrin sonunadək təgtən bir milyarddan çox insanı məhv edə bilər.

GYTS, Məktəb İşçiləri arasında Qlobal Tədqiqat (GSPS), Tibb Tələbələri arasında Qlobal Tədqiqat (GHPSS) və Böyğklər arasında Təgtəndən İstifadənin Qlobal Tədqiqatı (GATS) vasitəsilə məlumatların toplanması gğzn 1999-cu ildə Qlobal Təgtəne Nəzarət Sistemi (GTSS) yaradılmışdır ki, bu da hərtərəfli milli təgtəne nəzarət proqramlarının planlaşdırılması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsi, eləcə də Təgtəne qarşı mğbarizə haqqında ĞST-nin Zərzivə Konvensiyasının əsas maddələrinə nəzarət etmək gğzn ölkələrin potensialının gğcləndirilməsində mğhğm addım oldu.

GYTS 13-15 yaşlı yeniyetmələr arasında keçirilir, məlumatlar məktəblərdən toplanır. İnsanların əksəriyyəti 18 yaşadək təgtəndən istifadə etməyə başlayır. Kizik yaşlardan siqaret zəkmək təgtənlə bağı səbəblərdən ülgm riskini artırır və ülgmğn baş verəcəyi ehtimal olunan yaş düvrğng azaldır. Təgtənzəkməyə daha erkən başlayan insanlar bu vərdişdən zətinliklə imtina edə bilirlər. Son zamanlar yaranan meyillər, uşaq və yeniyetmələr arasında təgtənzəkmə hallarının artması təgtənzəkməyə daha erkən yaşda başlanmasını güstərir. Məktəblərdə sorğunun keçirilməsi təgtənzəkmənin yayılması, təgtənlə əlaqəli media və reklam, ikincili təgtən təstğsğngn təsirinə məruz qalma, təgtən məmulatlarının əlzatanlığı və müvcudluğu, təgtəndən imtina, təgtənlə bağı məktəb dərsləri haqqında məlumatın toplanması və yayılmasına şərait yaradır.

Azərbaycanda GYTS-in keçirilməsi hökumət və cəmiyyətin təgtənlə mğbarizəyə dəstək verməsini güstərir. GYTS-in həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mğvafiq Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mğbarizəyə dair 2015-2020-ci illər gğzn Strategiya”nın həyata keçirilməsi gğzrə Səhiyyə Nazirliyinin Fəaliyyət Planının aidiyyəti bəndlərinin, o cğmlədən digər təgtənlə mğbarizə tədbirlərinin mğvəffəqiyyətlə icrasına kümək edə bilər. Sorğunun nəticələri yeniyetmələr arasında təgtənzəkmənin qarşısının alınması və azaldılmasına yünələn sağıamlıq proqramlarında, xğsusilə də 2014-cğ ildən Azərbaycanda həyata keçirilən Təhsil Nazirliyinin “Sağılam təhsil – Sağılam millət” layihəsi zərzivəsində istifadə edilə bilər.

Bu hesabat təgtən epidemiyasının yaratdığı artan təhlğkəyə qarşı daha gğclğ cavab gğzn zəruri statistik məlumatlar və dəlilləri əks etdirir. Hesabat Azərbaycanın GYTS-də iştirakının səbəblərinə, ölkənin təgtəne dair hazırkı siyasətinə, təgtənlə əlaqəli Azərbaycanda keçirilmiş digər tədqiqatlara, ölkənin spesifik məqsədlərinə, nəticələrin ölkə gğzn əhəmiyyətinə, təklif olunan mğdaxilə və tüvsiyələrə xğsusi diqqət yetirir. Təgtən epidemiyası təhlğkəsi hələ də müvcuddur. Lakin biz bu təhlğkələrə effektiv nəzarət edə, hətta təgtən epidemiyasını geri dündərə bilərik.

Ceyhun Məmmədov
Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin
İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinin direktoru

Minnətdarlıq

Bu hesabat 2016-cı ildə Azərbaycanda həyata keçirilmiş Gənclər arasında Təgtəndən İstifadənin Qlobal Tədqiqatının nəticələrinə əsaslanır və tədqiqatın əlaqələndiricisi - Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinin Əhalinin sağlamlığı şöbəsinin mğdiri Tofiq Musayev tərəfindən hazırlanmışdır.

Sənədin hazırlanması və dərc edilməsində göstərilən texniki və maliyyə dəstəyinə görə Ğmumdğnya Səhiyyə Təşkilatına və ABŞ-ın Xəstəliklərə Nəzarət və Profilaktika Mərkəzinə (CDC) təşəkkğr edilir.

Tədqiqat ğzrə ğmumi rəhbərlik, dəstək və yardıma görə Səhiyyə Nazirliyi İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinin rəhbərliyinə, eləcə də tədqiqata verdiyi tühfəsinə görə Monitorinq və analiz şöbəsinin meneceri Samir Mehdiyevə minnətdarlıq bildirilir.

Tədqiqat zamanı dəstək və əməkdaşlıqlarına görə Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə və Təhsil nazirliklərinə bir daha təşəkkğr edilir.

GYTS-yə hər hansı şəkildə cəlb edilən insanların dəstəyi və yardımı olmadan bu tədqiqatın baş tutması mğmkğn olmazdı.

QISA XÜLASƏ

Ümumi məlumat: Təgtəgn qlobal miqyasda xəstələnmə və ülgm hallarının aparıcı səbəbidir. 2005-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan Təgtəgnə qarşı mğbarizə haqqında ĞST-nin Zərzivə Konvensiyasını (TMZK) ratifikasiya etmişdir. Beləliklə, Azərbaycan hər bir tərəf ölkə kimi ĞST TMZK məqsədlərinə nail olmaq istiqamətində inkişafa nəzarət etmək ğzğn effektiv tətünə nəzarət proqramlarının hazırlanması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsini öhdəsinə götürmüşdür. Gənclər arasında Təgtəgn İstifadənin Qlobal Tədqiqatı (GYTS) təgtəgnə nəzarət proqramlarının hazırlanması və tətbiqi ğzğn gənclərin tətündən istifadəsinə dair məlumatları təqdim edir. Vaxtaşırı təgtəgnlə bağlı tədqiqatların, xğsusilə də yeniyetmələrlə bağlı ikinci GYTS tədqiqatının Azərbaycanda keçirilməsi təgtəgnlə bağlı əsas güstəricilərə dair, o cğmlədən təgtəgnçəkmənin yayılması, bilik və davranış ğzrə spesifik məlumatların monitorinqi vasitəsilə təgtəgn epidemiyasına qarşı ölkənin mğbarizəsini dəstəkləyir. Təgtəgnçəkmənin qarşısının alınmasına yönələn daha yaxşı ictimai səhiyyə mğdaxilələrinin işlənilib hazırlanması məqsədlə yeniyetmələr arasında siqaret çəkməklə bağlı mğvafiq amillərin müəyyən edilməsi zəruridir. Bu hesabatda 2016-cı ildə Azərbaycanın paytaxtı, yeddi şəhər və on bir rayonunda aparılan GYTS-in nəticələri əks olunur. İkinci GYTS vasitəsilə Azərbaycanda orta məktəb şagirdləri arasında təgtəgnçəkmənin yayılması səviyyəsi araşdırıldı və əvvəlki nəticələrlə mğqayisə edildi. Məsul şəxslərin gələcəkdə aparılacaq tədbirlər istiqamətində təgtəgnlə mğbarizə fəaliyyətlərini mğvafiq qaydada planlaşdırmağa və mğdaxilələrin nəticələrinə nəzarət etməyə şərait yaratmaq ğzğn strateji qərarların inandırıcı və sğbutlara əsaslanan, əhali arasında vaxtaşırı təkrar keçirilən etibarlı tədqiqatlara arxalanması vacibdir.

Metodologiya: GYTS Azərbaycanda İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi tərəfindən Səhiyyə və Təhsil nazirliklərinin dəstəyi, yardımı və əməkdaşlığı ilə sezmə, sorğu anketinin hazırlanması, sahə işləri prosedurları və məlumatların idarə olunması ğzğn standartlaşdırılmış metodologiyadan istifadə edən məktəblərdə keçirilən tədqiqatdır. Məlumatlar üzğ doldurulan anonim, pre-test edilmiş və uyğunlaşdırılmış GYTS sorğu anketləri vasitəsilə, xğsusi təlim keçmiş intervəyerlər tərəfindən milli representativ iki mərhələli klaster seziyi çərzivəsində 13-15 yaşlı orta məktəb şagirdləri arasında (təsadğfi seziymiş məktəblər və siniflər vasitəsilə) toplanmışdır. Məlumatların işlənilib hazırlanması və statistik təhlil ABŞ-ın Xəstəliklərə Nəzarət və Profilaktika Mərkəzi tərəfindən (CDC) həyata keçirilmişdir. Ğmumi olaraq 2016-cı ildə Azərbaycanda keçirilmiş GYTS tədqiqatında 25 məktəbin 121 sinfindən 2122 nəfər 13-15 yaşlı məktəbli iştirak etmişdir. 2016-cı ildə keçirilmiş GYTS-də iştirak etmək ğzğn 8, 9 və 10-cu siniflər seziymişdir. Bu sorğudan alınmış məlumatlar marağı olan tərəflər və məsul şəxslər tərəfindən həyata keçirilən təgtəgnə nəzarət proqramlarının qiymətləndirilməsi ğzğn əsas güstərici kimi istifadə edilə bilər.

Nəticələr: Azərbaycanda 2016-cı ildə keçirilmiş 2-ci GYTS tədqiqatında ğmumilikdə 2220 şagird iştirak etmiş, onlardan 2122 nəfəri 13-15 yaşda olanlar idi, oğlan və qızların sayı təxminən bərabər idi (1062 oğlan, 1058 qız, 2 nəfər cinsini qeyd etməmişdir). 2016-cı ildə keçirilmiş GYTS güstərdi ki, Azərbaycanda oğlanlar arasında daha zox, yəni 15.1% olmaqla, məktəblilərin 10.3%-i nə vaxtsa siqaret çəkib (2011-ci ildəki GYTS-də 10.6% olmuşdur). Hazırda (son bir ayda) təgtəgn çəkənlərin sayı 7.3% (2011-ci ildə 6.8%), bu rəqəm oğlanlar ğzğn 11.6%, qızlar ğzğn 2.3% təşkil etmiş, hazırda siqaret çəkənlərin sayı 2.9% olmuşdur (2011-ci ildə 2.7%). Evdə siqaret çəkənlərin sayı 2011-ci ildə 17.7% olsa da, 2016-cı ildə bu rəqəm aşağı düşərək 13.4% təşkil etmişdir. Hazırda hər gğn siqaret çəkənlərin sayı 2011-ci ildə olduğu kimi 1% idi. Bundan əlavə, nə vaxtsa siqaret çəkənlərin 32.6%-i (əsasən oğlanlar) on yaşadək siqaret zəkməyə başlamasını, hez vaxt siqaret zəkməyənlərin 8%-i isə (2011-ci ildə 8.7%) nüvbəti il ərzində siqaret çəkməyə başlama bilməsini qeyd etmişlər. Təgtəgnçəkmə ilə bağlı vərdişlər haqqında məktəblilər arasında yanlış düşüncələrin müvcudluğu da sorğu nəticələrindən aydın oldu.

Yeniyyətlərin 19.0%-i düşünür ki, siqaret zəkən gənclərin daha çox dostları olur (2011-cil ildə 18.7%) və 29.2%-i düşünür ki, onlar daha da cəlbədicilirlər (2011-cil ildə 19.1%). 2016-cı ildə siqaret zəkənlər arasında 64.8%-i yaşına görə hez bir məhdudiyətlə gzləşməyərək mağazadan siqaret alıb (2011-cil ildə 59.1%), 5.9%-nə isə (2011-ci ildə 12.2%), bunu qadağan edən qanuna baxmayaraq, pulsuz tğtğn məmulatı təklif edilmişdir. 8.7% şagirdə isə siqaret markasının şəkli olan hər hansı əşya vardır (2011-ci ildə 10.7%). Ətrafa yayılan tğtğn tğstğsğnə gəldikdə isə sorğuda iştirak edən 28.8% şagird onların yanında başqaları tərəfindən siqaret zəkilən evdə yaşayır (2011-ci ildə 27.1%) və məktəblilərin 40.8%-i qapalı ictimai yerlərdə tğtğn tğstğsğnğn təsirinə məruz qalır (2011-ci ildə 27.3%). 2016-cı ildə məktəblilərin 82.8%-i düşünür ki, qapalı ictimai yerlərdə tğtğnzəkmə qadağan edilməlidir (2011-ci ildə 94.0%) və 81.8%-i düşünür ki, başqalarının siqaret çəkməsi onlara zərər yetirir (2011-ci ildə 85.9%). 2016-cı ildə şagirdlərin 42.6%-nin bir və ya hər iki valideyni siqaret zəkdiyi məlum oldu (2011-ci ildə 40.5%). Qeyd olunduğu kimi 2016-cı ildə məktəblilərin 66.0%-i son bir il ərzində məktəbdə tğtğndən istifadənin təhlükələri haqqında məlumat almışdır (2011-ci ildə 65.5%). Yəqin ki, məntiqi nəticə olaraq, hazırda tğtğn çəkən məktəblilərin 65%-i son bir il ərzində tğtğndən imtina gzğn cəhd etmişdir (2011-ci ildə 53.7%). Nəticələr həmçinin məktəblilərin tğtğnlə bağlı reklam və satışın stinullaşdırılmasının təsirinə məruz qalmalarını göstərir. 2016-cı ildə şagirdlərin 62.3%-i tğtğn əleyhinə media məlumatı gürdğyğ və ya eşitdiyi halda (2011-ci ildə 72.3%), 68.9%-i televiziya, video və ya filmlərdə kiminsə tğtğndən istifadə etdiyini gürğb (2011-ci ildə 61.0%). 2016-cı ildə məktəblilərin 1/3-i düşünür ki, satış yerlərində gürğnən siqaret vitrinləri gəncləri siqaret çəkməyə həvəsləndirir (bu sual 2011-ci ildə daxil edilməmişdi).

Yekun: 2-ci GYTS-in nəticələri Azərbaycanda orta məktəb şagirdləri arasında tğtğnçəkmənin yayılmasının hələ də yğksək olduğunu göstərir. Gənclər arasında siqaretçəkmə az yaşlı uşaqlara yönələn tğtğnə nəzarət qanunvericiliyi, siyasəti və mğdaxilələrə dair səylərin lazımi dərəcədə olmaması şəraitində vəziyyətin pisləşməsinə əks etdirən mğhğm problemin müvcudluğunu vurğulayır. Bu tədqiqatda qeyd olunan amillər yeniyyətlər arasında tğtğnçəkmənin azaldılmasına yönələn ictimai səhiyyə, təhsil və digər sahələrə aid mğdaxilələrin hazırlanmasında nəzərə alınmalıdır və bu hesabatdakı məlumatlar gələcək qiymətləndirmə zamanı əsas meyar kimi istifadə edilə bilər. Məktəb və ev şəraitində aparılan tğtğnə qarşı mğdaxilələrin birləşməsi Azərbaycanda yeniyyətlərin siqaret çəkməsinə effektiv nəzarət edə bilər. Bu zaman ölkədəki tğtğnlə mğbarizə səyləri təsiredici mexanizmləri daxil etmək və ya müvcud tədbirləri daha da inkişaf etdirmək, eləcə də yeni qanun və qaydaları qəbul etmək məqsədilə, xğsusilə də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mğvafiq Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mğbarizəyə dair 2015-2020-ci illər gzğn Strategiya”nın həyata keçirilməsi gzrə Səhiyyə Nazirliyinin Fəaliyyət Planı çərçivəsində müvcud qanunvericiliyin gğcləndirilməsinə diqqət yetirməlidir. Bu müddəaların zoxu ĞST TMZK-nı ratifikasiya etmiş Azərbaycan kimi bğtğn ölkələrdən tələb olunur. Tğtğnğn dolayı reklamı və satışın stimullaşdırılması, tğtğn tğstğsğndən azad ictimai yerlər və ikincili tğtğn tğstğsğnğn təsirinə məruz qalma, 18 yaşa zətməmiş gənclərə tğtğn məmulatlarının satışı, siqaret qutuları və etiketləri gzrəində səmərəli xəbərdarlıqlar və ismarıclar, tğtğn asılılığından mğalicə, tğtğnə nəzarət proqramlarına valideyn və müəllimlərin cəlb olunması, ĞST TMZK-nın məqsədlərinə nail olmaq istiqamətində tərəqqiyə nəzarət etmək gzğn GYTS məlumatlarının istifadə edilməsinə dair təsiredici tədbirlərin həyata keçirilməsi Azərbaycan gzğn həlledici məqamlardır. Bu məqsədlərə nail olunduğu zaman Azərbaycanda tğtğn istehlakı və onun təsirinə məruz qalma güstəriciləri əhəmiyyətli dərəcədə azalacaq. Hazırkı GYTS tədqiqatının nəticələri Azərbaycanın tğtğnə nəzarət və onun qarşısının alınmasında bir sıra ciddi problemlərlə gzləşdiyini göstərir. GYTS məlumatları gənclər arasında tğtğndən istifadəyə nəzarət etmək, milli tğtğnə nəzarət və profilaktika proqramının hazırlanması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsini istiqamətləndirmək, tğtğnlə bağlı məlumatların milli, regional və qlobal səviyyələrdə mğqayisə etmək gzğn ölkənin potensialını gğcləndirə bilər.

1. Giriş

Təgtündən istifadə qarşısı alınma bilən ülgm hallarının qlobal miqyasda aparıcı səbəbidir. GST-nin məlumatına gürə təgtñ hər il təxminən 6 milyon insanın ülgmünə səbəb olur. Bu rəqəmin 2030-cu ilədək 8 milyondan zox olacağı güzlənilir.¹ İnsanların əksəriyyəti təgtündən istifadəyə 18 yaşadək başlayır.²

Gəncələr arasında Təgtündən İstifadənin Qlobal Tədqiqatı (GYTS) Təgtündən Azad Təşəbbəsg (TFI), Ğmumdğnya Səhiyyə Təşkilatı (ĞST) və ABŞ-ın Xəstəliklərə Nəzarət və Profilaktika Mərkəzinin (CDC) Təgtñzəkmə və Sağlamlıq İdarəsi (OSH) tərəfindən GST-nin altı regionunu təmsil edən bir sıra ölkələrin iştirakı ilə gəncələr arasında təgtünə dair əhatəli profilaktika və nəzarətə aid məlumatların toplanması məqsədilə təşkil edilmişdir. GYTS gəncələrin təgtündən istifadəsinin sistemətik monitorinqinin və təgtñnlə əsas mğbarizə indikatorlarına nəzarətin qlobal standartlarını təmin edir. GYTS bğtñ ölkələr ğzrə ardıcıl və standart protokoldan istifadə edən, 13-15 yaşlı şagirdlər arasında məktəblərdə həyata kezirilən milli representativ sorğudur. GYTS ölkədaxili və ölkələrarası mğqayisə edilə bilən məlumatların hazırlanması üçün nəzərdə tutulub.

1.1 Ölkə üzrə statistik məlumatlar

Azərbaycan GST-nin Avropa Regionun Ğzv Ölkəsidir və yuxarı orta gəlirli ölkə hesab edilir.

Tarixi Azərbaycan torpaqları Ün Asiyada Qafqaz dağlarından Urmiya gülgñgn cənub və cənub-şərqdəki dağlıq əraziyədək 210 min km²-ə qədər bir ərazini əhatə edirdi. Əlverişli coğrafi müvqeyə malik ərazidə yerləşən Azərbaycan daim yadelli qəsbkarların mğdaxiləsinə məruz qalmışdır. XIX və XX əsrlər Azərbaycan xalqı və torpaqları ğzgn daha faciəli olmuşdur. 1813-cğ il Ğğlğstan və 1828-ci il Tğrkməncay mğqavilələri Azərbaycanın mğstəqilliyinə son qoydu və Azərbaycanı iki hissəyə bölğd. Cənubi Azərbaycan İranın, Şimali Azərbaycan Rusiyanın tərkibinə qatıldı.

1918-ci ilin 28 mayında Şimali Azərbaycanda şərqdə ilk olaraq Demokratik Cğmhuriyyət yaradıldı. Onun sahəsi 114 min km², sərhədlərinin uzunluğu 3504 km idi. 1920-ci il 28 aprelə bu ərazi sovet Rusiyası tərəfindən işğal olundu. 1924-cğ ildə Güycə və Zəngəzur mahalları Ermənistanə verildi. Qarabağın dağlıq hissəsində Muxtar Vilayət yaradıldı. 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası yenidən üz mğstəqilliyini bərpa etdi. Hazırda Azərbaycan Respublikasının sahəsi (BMT-nin qəbul etdiyi sərhədlər daxilində) 86.6 min km²-dir.

Qafqaz dağlarının cənubunda və Xəzər dənizinin qərbində yerləşən Azərbaycan cənubdan 765 km məsafədə İranla və 15 km məsafədə Tğrkiyə ilə, şimaldan 390 km məsafədə Rusiya ilə, şimal-qərbdən 480 km məsafədə Ğğrcğstanla, qərbdən 1007 km məsafədə Ermənistanla həmsərhəddir. Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycan 4 ölkə ilə su sərhədinə malikdir: Rusiya, Qazaxıstan, Tğrkmənistən, İran. Azərbaycanın paytaxtı Xəzər dənizinin sahilində yerləşən liman şəhəri olan qədim Bakıdır. 2015-ci ilin əvvəlinə Azərbaycan əhalisi 9.5 milyon nəfəri ütmüşdür, onlardan 47%-i kənd sakinləridir. Kişi və qadınların sayı təxminən bərabərdir.

19-cu əsrin sonlarından Azərbaycan dğnyanın aparıcı neft istehsalzısı ölkələri sırasında oldu. 1991-ci ildə mğstəqillik əldə edildikdən sonra neft və təbii qaz yataqlarının kəşfi Azərbaycana nüvbəti illərdə yoxsulluqla mğbarizə və hərtərəfli, davamlı orta gəlirli iqtisadiyyata doğru inkişaf etmək ğzgn yeni imkanlar verdi.

Demokratik düvlət sisteminə, habelə sərbəst bazar mğnasibətlərinə əsaslanan mğstəqil milli iqtisadiyyat sisteminin formalaşması məqsədilə ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi sistemlərini transformasiya etmək Azərbaycan ğzgn süzsğz ki, zəruri idi. Milli mğstəqilliyinin mühkəmləndirilməsi, hğquqi və dğnyəvi

düvlət qurulması, bazar iqtisadiyyatı sisteminə keçid, ərazi bəttüvlüğüngn təmin edilməsi, əhalinin təhlükəsizliyinin və sosial-iqtisadi rifahının yaxşılaşdırılması və digər bir zox mğhgm vəzifələri hükumət həll etməli idi.

Azərbaycanın məqsədi davamlı geniş miqyaslı inkişafı stimullaşdırmaq, hazırkı və gələcək nəsillərin rifahını təmin etmək gzn bgtgn müvcud resurslardan istifadə etməkdir. İqtisadi keçid Azərbaycan Respublikasının ərazisi olan Dağlıq Qarabağ gštğndə Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzg ilə mğrəkkəbləşmişdir. Azərbaycan ərazisinin 20%-i hələ də Ermənistan silahlı qğvvələrinin işğalı altındadır. Ermənistandan qazqın olan və Azərbaycanın işğal olunmuş rayonlarından məcburi küzkgn olan bir milyon insanın əksəriyyəti hələ də qazqın dğşərgələrində düzğlməz şəraitdə yaşamağa məcburdur, əsas regional ticarət və nəqliyyat infrastrukturu dağıdılmışdır.

Mğstəqillikdən sonra qısa tarixi düvr ərzində, hətta ilkin əlverişsiz şəraitə baxmayaraq sosial-iqtisadi inkişaf və dğnya iqtisadi sistemə inteqrasiya sahələrində əhəmiyyətli nəticələr əldə edilmişdir. Bu dəyişikliklərin nəticəsi olaraq, ölkə müəyyən makroiqtisadi sabitlik əldə etdi və 1996-cı ildən başlayaraq dinamik iqtisadi inkişaf istiqamətində daha da irəlilədi. Azərbaycanda siyasi vəziyyət sabitdir. Azərbaycanın Asiya ilə Avropa arasında tranzit dəhliz rolu inkişaf etdiyinə gürə regionda zoxtərəfli əlaqələr gğcləndirilməkdə davam etməkdədir.

1.2 Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyası və MPOWER

Tğtgn epidemiyasının qloballaşmasına cavab olaraq, 2003-cü ilin may ayında 56-cı Ğmumdğnya Səhiyyə Assambleyasında Ğmumdğnya Səhiyyə Təşkilatının 191 gzv düvlətləri tərəfindən Tğtünə qarşı mğbarizə haqqında ĞST-nin Zərizə Konvensiyası (TMZK) yekdilliklə qəbul edilmişdir.³ TMZK tğtgnə nəzarət sahəsində bəşəriyyətin ilk ictimai səhiyyə sazişidir. Bu saziş tğtgnə bağlı ülgm və xəstəliklər pandemiyasına qarşı qlobal cavab tədbirlərin arxasında duran irəliyə aparıcı qğvvə və fəaliyyət planıdır. TMZK birbaşa və dolayı yolla tğtgn reklamının qadağan edilməsi, tğtgn məmulatlarının vergi və qiymətlərinin artırılması, tğtündən azad ictimai və iş yerlərinin dəstəklənməsi, tğtgn qutuları gzerində sağlamlığa aid xəbərdarlıqların əks etdirilməsi, tğtgnə bağlı tədqiqat, nəzarət və məlumat mğbadiləsi kimi ictimai siyasəti həyata keçirmək məqsədilə tğtgn istehlakının qarşısının alınması və səmərəli tğtgnə nəzarət strategiyalarının reallaşmasına dair əlaqələndirilmiş effektiv və təcili tədbirlər planını üzündə əks etdirir.

2005-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan ĞST TMZK-nı ratifikasiya etdi. Düvri hesabatlar ölkələrdə ĞST TMZK-nın həyata keçirilməsinin monitorinq və qiymətləndirilməsi gzn mğhgm vasitədir. Bu yaxınlarda Azərbaycan ĞST TMZK-nın həyata keçirilməsinə dair sonuncu hesabatını başa zattedi.⁴

Ölkələrə ĞST TMZK gzrə üz öhdəliklərinin həyata keçirilməsinə kümək etmək məqsədilə ĞST 2008-ci ildə MPOWER adlı sğbutlara əsaslanan altı tğtünə nəzarət tədbirləri gzrə texniki paket hazırlamışdır ki, bu da tğtğndən istifadənin azaldılmasına və insanların həyatının xilas edilməsinə yönəldilir:⁵

- Tğtündən istifadənin və profilaktik strategiyalarının monitorinqi
- İnsanların tğtgn tğstgşğndən mğhafizəsi
- Tğtündən imtina etmək gzn yardım təklifi
- Tğtgnə bağlı təhlükələr barədə xəbərdarlıqların edilməsi
- Tğtgn reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna qadağaların qoyulması
- Tğtgn məmulatlarına qoyulan vergilərin artırılması

GYTS əsas tətəbn göstəriciləri, o cəmlədən tətəbnçəkəminin yayılması, bilik və davranışa dair ölkənin spesifik məlumatlarının monitorinqi vasitəsilə ÜST MPOWER-i dəstəkləyir.

1.3 Tədqiqatın məqsədi və keçirilməsi səbəbləri

GYTS gənclər arasında tətəbn istehlakının və tətəbndən istifadəyə başlamanın monitorinqi, milli tətəbnçəkəmə profilaktikası və nəzarət proqramlarının istiqamətləndirilməsi, milli, regional və qlobal səviyyədə tətəbnlə bağlı məlumatların mğqayisəli təhlilinin asanlaşdırılması ğzrə ölkə potensialını gğcləndirir. GYTS nəticələri eləcə də tətəbnə nəzarət qanunvericiliyi və ĞST-nin Zərziyə Konvensiyasının mğvafiq maddələrinin ayrı-ayrı müddələrinin həyata keçirilməsinin monitorinqi ğzğn tətəbnə nəzarət tədbirlərinin mğxtəlif göstəricilərində dəyişikliklərin sənədləşdirilməsi ğzğn faydalıdır.

Azərbaycanın GYTS-də iştirakı aşağıdakı səbəblərlə əsaslandırılır:

- İlk əvvəl, hazırkı GYTS 2016-nın məlumatlarını 2011-ci ildə keçirilmiş birinci GYTS məlumatları ilə mğqayisəli təhlilinin aparılması son dərəcə zəruridir.
- 2011-ci ildə keçirilmiş GYTS⁶ göstərdi ki, Azərbaycanda, oğlanlar arasında daha zox olmaqla, məktəblilərin təxminən 1/10-i nə vaxtisa siqaret çəkib. Hazırda (son bir ayda) siqaret çəkənlərin sayı bir qədər aşağı idi – 6.8%, bu rəqəm oğlanlar ğzğn 11.4%, qızlar ğzğn 2.1% təşkil etmiş, adətən evdə siqaret çəkənlərin sayı isə 17.7% idi. Hazırda gündəlik siqaret çəkənlərin sayı 1.1% idi. Bundan əlavə nə vaxtisa siqaret çəkənlərin 1/3-i (əsasən oğlanlar) on yaşadək siqaret çəkməyə başlamasını, hez vaxt siqaret çəkməyənlərin təxminən 1/10-i isə nüvbəti il ərzində siqaret çəkməyə başlaya bilməsini qeyd etmişdir. Yeniyetmələrin 3/10-ğ düşünür ki, siqaretçəkən oğlanların, 1/10-i isə düşünğr ki, siqaretçəkən qızların daha zox dostları olur və onlar daha da cəlbədidirlər. Siqaret çəkənlər arasında təxminən 60%-i yaşına gürə hez bir məhdudiyətlə ğzləşməyərək mağazadan siqaret alıb, 12%-nə isə, bunu qadağan edən qanuna baxmayaraq, pulsuz siqaret təklif edilmişdir. Ətrafa yayılan tətəbn təstəgsünə gəldikdə isə, sorğuda iştirak edən təxminən 10 şagirddən ğzğ onların yanında başqaları tərəfindən siqaret çəkilən evdə yaşayır və demək olar ki, 10 şagirddən ğzğ qapalı ictimai yerlərdə tətəbn təstəgsğğn təsirinə məruz qalır.
- Azərbaycanda tətəbnçəkəmə kişilər arasında sağlamlığa təsir edən geniş yayılmış amildir. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 2015-ci ilin məlumatlarına əsasən⁷ yaşı 15-dən yuxarı olan kişilərin 35.9%-i siqaret çəkdiyini qeyd edir. Bu göstərici qadınlara nisbətən kişilər arasında təxminən 100 dəfə zox olduğundan, qadın respondentlər arasında məlumatın gizlədilməsi ehtimalı istisna edilə bilməz. Hazırda tətəbnçəkəminin yayılması: 20-44 yaşlı kişilərin 30%-i, 45-64 yaşlı kişilərin 51%-i. Hazırda tətəbn çəkənlər arasında çəkilən tətəbn məmullatlarının gündəlik orta sayı 16 ədəd təşkil edir.
- 2011-ci ildə 18 yaşdan yuxarı 2400 nəfər arasında aparılan Azərbaycanda xroniki qeyri-infeksion xəstəliklərin (QİX) risk amilləri ğzrə milli araşdırma⁸ siqaretçəkəmə və gündəlik siqaretçəkəminin yayılmasının mğvafiq olaraq 22.9% və 21.3% olmasını aşkarladı. Lakin bu göstərici qadınlara nisbətən (0,5%) daha zox kişilər arasında (48,7%) demək olar ki, 100 dəfə çox olduğundan, qadın respondentlər arasında məlumatın gizlədilməsi ehtimalı istisna edilə bilməz. Gündə siqaret çəkənlər arasında tətəbnçəkəməyə başlamanın orta yaşı 19, tətəbnçəkəminin orta müddəti isə 21,5 il idi. Bundan başqa, tədqiqat zamanı evlərdə, ictimai və iş yerlərində ətrafa yayılan tətəbn təstəgnğn təsirinə və ya passiv tətəbnçəkəməyə məruz qalma səviyyəsinin yğksək olması aşkarlanmışdır. Kişilər ğzğn bu daha zox ictimai yerlərdə (76.6%), qadınlar ğzğn isə evdə (41.2%) müşahidə olunmuşdur.
- Hər iki kişidən biri hazırda tətəbndən istifadə etdiyini, qadınlardan isə cəmi 1%-i tətəbndən istifadə etdiklərini bildirmişlər. Qadınlar arasında tətəbndən istifadənin zox az yayılmasını nəzərə alaraq bundan sonra tətəbndən istifadə ilə bağlı daha detallı məlumat yalnız kişilər ğzğn təqdim olunur. Kişilər arasında tətəbndən istifadənin yayılması, 54 yaşından sonra əhəmiyyətli dərəcədə azalaraq,

daha çox 35-44 yaş qrupunda müşahidə olunmuşdur (61%). Kişilərin orta hesabla 45.4%-i hər gün siqaret çəkdiklərini bildirmişdir. Gündəlik tütünə istifadə daha çox 35-44 yaş qrupunda yayılmışdır (58.3%).

- Tütün çəkənlərin gəz istisna olmaqla hamısı istehsal edilən siqaretlərdən istifadə etdiklərini bildirmişdir. Hər gün çəkənlər orta hesabla gündə 20 siqaret zəkirdilər, 45-54 yaş qrupunda bu göstərici ən yüksək, 18-24 yaş qrupunda isə ən aşağı olmuşdur (məvafiq olaraq 24 və 14 siqaret). Respondentlərə evdə siqaret çəkdikləri haqqında sual verilmişdir. Siqaret çəkənlərin təxminən 39%-i üzvlərində çəkdiklərini, evdə siqaret çəkənlərin 69%-i isə bunu hər gün etdiklərini bildirmişlər. Respondentlərin 41%-i ictimai yerlərdə hez vaxt çəkmədiklərini, 34%-i isə hər gün çəkdiklərini bildirmişlər. Siqaret çəkməyən respondentlərin təxminən 28%-i (461 nəfərdən 133-ü) nə vaxtsa əvvəllər hər gün siqaret çəkiblər. Kişilər gəz siqaretdən imtina vaxtı orta hesabla 37 yaş olmuşdur.
- Yalnız 4 respondent (0.2%) tütünə tütün məhsullarından istifadə etdiklərini bildirmişdir, bunlardan hez biri həmin məhsulları gündəlik istifadə etmirdi. Araşdırma zamanı həminin ətrafdakı tütün tütünə (ƏTT) təsiri, yəni passiv tütünçəkmə haqqında məlumat toplanılmışdır. Qadınların yalnız kizik bir qismi tütün çəkməsi ilə yanaşı kişilərə nisbətən daha çox ƏTT təsirinə məruz qalırlar (məvafiq olaraq 41.2% və 31.8%). İşdə və ya ictimai yerlərdə ƏTT təsiri kişilərdə daha çox yayılmışdır ki, bu da onların daha yüksək məşğulluğu ilə və qadınların ənənəvi olaraq nadir hallarda (xəsusilə kənd yerlərində) ictimai yerlərdə olduqları ilə izah edilə bilər. Bütün respondentlərin təxminən 60%-i son 7 gün ərzində evdə, işdə və ya ictimai yerlərdə ƏTT təsirinə məruz qaldıqlarını bildirmiş və kişilər bu təsire qadınlara nisbətən daha çox məruz qalmışlar (məvafiq olaraq 67.5% və 52.3%). Hər iki cins gəz tütün təsiri, nəinki evdə və ya işdə, daha çox ictimai yerlərdə baş verir (məvafiq olaraq 59.2%, 35.6% və 34.9%). ƏTT təsirinə daha çox cavan yaşlı respondentlər məruz qalırlar. Bu nəticələr ƏTT təsirini azaltmaq gəz əlavə maarifləndirmə və qanunvericilik səylərinə ehtiyac olduğunu göstərir.
- Dövlət Statistika Komitəsinin 2015-ci il məlumatları qadınla arasında tütünçəkmənin yayılmasının çox aşağı səviyyədə olması barədə 2011-ci ilin QİX-in risk amilləri gəz milli araşdırma nəticələrini təsdiqləyir.

1.4 Ölkənin hazırkı tütünlə mübarizə siyasəti

Hazırda Azərbaycanda tütünlə mübarizəyə aid bir sıra strategiya və qanunvericilik aktları mövcuddur:

- 2001-ci ildə təsdiq edilmiş və 2002-ci ildə qüvvəyə minmiş “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu⁹ tütün məmulatının istehsalı, idxalı və ticarətini tənzimləyir və tütün zəkilən yerlərə məhdudiyətlər müəyyən edir. Qanun 18 yaşına çatmamış şəxslərə tütün məmulatlarının satışını, təsviqinin bütün formalarını qadağan edir və tütünçəkmə yerlərini məhdudlaşdırır, sağlamlığa mənfi təsir barədə xəbərdarlıqların tütün qutuları üzərində yerləşdirilməsini tələb edir. Qanunla tədris, tərbiyə, səhiyyə, sağlamlıq və mədəniyyət, habelə idman yarışları və kəltəvi tədbirlərin keçirildiyi obyektlərdə siqaret çəkmək qadağandır. Qanun Azərbaycanda qapalı ictimai və ümumi iş yerlərində tütünçəkməni qadağan etsə də, müəyyən edilmiş yerlərdə siqaret çəkməyə icazə verir. İşgütlənlər siqaret çəkmək gəz xəsusilə yerlər ayrılmasını və gürünən yerlərdə "siqaret çəkmək qadağandır" işarəsinin olmasını təmin etməlidirlər. Uzaq mənzilli sənişin nəqliyyatında xəsusilə ayrılmış yerlər istisna olmaqla, bütün ictimai nəqliyyat nüvlərində siqaret zəkmək qadağandır. Lakin bir sıra qanun müddəalarının icrası zəifdir. Tütün məmulatlarının ədədlə, eləcə də xəstəxana və məktəb yaxınlığında satışına, ictimai binalar və iş yerlərində siqaret çəkməsinə hələ də tez-tez rast gəlinir.
- 1997-ci ildə qəbul edilmiş və 2015-ci ildə yenilənmiş “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu¹⁰ tütün, tütün məmulatlarının və onların ləvazimatlarının reklamını və satışının stimullaşdırılmasını qadağan edir.

- 2002-ci ildə qəbul edilmiş “Televiziya və radio yayımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa¹¹ görə televiziya və radio ilə tətqtn məmullatlarının reklamına yol verilmir.
- 2009-cu ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə təsdiq edilmiş “Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnışin və baqaj daşınması Qaydaları”na¹² görə taksi minik avtomobilinin salonunda siqaret çəkməyə yalnız sərnışinin və sğrğçğnğn qarşılıqlı razılığı ilə yol verilir. Eləcə də sərnışin avtonəqliyyat vasitəsinin salonunda sərnışinə siqaret çəkmək, həm də mğntəzəm şəhərdaxili (rayondaxili), şəhərlərarası (rayonlararası) və beynəlxalq marşrutlar ğzrə hərəkət edən avtobusda sərnışin avtonəqliyyat vasitəsinin işçi heyəti tərəfindən siqaret çəkmək qadağandır.
- 2000-ci ildə təsdiq edilmiş və 2014-cğ ildə yenilənmiş Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi¹³ tətqtn məmullatlarına qoyulan vergi dərəcələrini müəyyən edir. Əlavə Dəyər Vergisi 18% təşkil edir. Aksiz vergisi Azərbaycanda istehsal olunan siqarlar, ucları kəsilən siqarlar və siqarillalar (nazik siqarlar) ğzğn 1000 ədədinə 10,0 manatdır, tətqtdən hazırlanan siqaretlər və onun əvəzediciləri ğzğn 1000 ədədinə 4,0 manatdır. 2015-ci ildə idxal edilən tətqtn məmullatlarının aksiz dərəcələri dəyişərək tətqtdən hazırlanan siqarlar, ucları kəsilən siqarlar və siqarillalar ğzğn 1000 ədədinə 10,0 manat, tətqtdən hazırlanan siqaretlər ğzğn 1000 ədədinə 4,0 manat təşkil etmişdir. Sənayedə emal olunmuş digər tətqtn və tətqtnğn sənaye əvəzediciləri; "homogenləşdirilmiş" və ya "bərpa edilmiş" tətqtn; tətqtn ekstraktları və essensiyalarının idxal rğsumu 1 kq ğzğn 1 ABŞ dollarıdır, tətqtn xammalı və tətqtn tullantıları ğzğn isə rğsum gümrğk dəyərini 15%-ni təşkil edir.
- 2000-ci ildə təsdiq edilmiş və 2015-ci ildə yenilənmiş Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi¹⁴ yeni cərimələr təyin edib və bir sıra əvvəlki cərimələri artırıb. Belə ki, “Tətqtn və tətqtn məmullatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə qadağan edilmiş yerlərdə siqaret çəkməyə görə 30 AZN, müəssisələrdə, idarələrdə, təşkilatlarda siqaret çəkmək ğzğn xğsusi yerlərin ayrılmasının və gürünən yerlərdə “siqaret zəkmək qadağandır” xəbərdarlıq yazısının və ya işarəsinin olmasının təmin edilməməsinə görə vəzifəli şəxslər 400 AZN məbləğində, hğquqi şəxslər 1000 AZN məbləğində cərimə edilir. Hava nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkməyə görə 100 AZN, dəmir yol, dəniz və zay nəqliyyatında müəyyən edilməmiş yerlərdə siqaret çəkməyə görə 40 AZN, metropoliten stansiyaların vestibəllərində, keizidlərində və platformalarında, vaqonlarda siqaret çəkməyə görə 50 AZN, mğntəzəm şəhərdaxili (rayondaxili), şəhərlərarası (rayonlararası) və beynəlxalq marşrutlar ğzrə hərəkət edən avtobusda siqaret çəkilməsinə görə 50 AZN-dək cərimə müəyyən edilir. Tətqtn məmullatlarının satışı qaydalarının pozulmasına görə 50-80 AZN, yetkinlik yaşına zatmayanlara satılmasına görə 100 AZN cərimə müəyyən edilir.
- 2009-cu ildə təsdiq edilmiş AZS 335-2009 “Tətqtn məmullatları. Qablaşdırma və markalanma” Dövlət Standartı¹⁵ Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal edilən, idxal edilən və satılan tətqtn məmullatlarına şamil edilir və bu məmullatların qablaşdırılması və markalanmasına olan tələbləri müəyyən edir. Bu standart tətqtn məmullatlarının istehsalında, topdan və pərakəndə satışında, saxlanması və sertifikatlaşdırılmasında istifadə edilmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.
- 2012-ci ildə İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzində hazırlanmış Tətqzəkmədən imtina etmə ğzrə Klinik Protokol¹⁶ Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmişdir.
- “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mğbarizəyə dair 2015-2020-ci illər ğzğn Stratejiya” 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mğvafiq Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
- Tətqtnlə mğbarizə tədbirlərini üzündə əks etdirən “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər ğzrə Strateji Planı və onun Fəaliyyət Planı 2014-cğ ildə Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmişdir.
- Hər il Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi (İSİM) tərəfindən milli səviyyədə əhali, xğsusilə də gənclər, media peşəkarları, qərar verən şəxslərə yönəldilən Ğmumdğnya Tətqtnsğz Gğnləri kezirilir. Məsələn, 2013 və 2014-cğ illərdə Ümumdğnya Tətqtnsğz Gğnlərinə həsr edilmiş 1-ci və 2-ci “No Smoking” Film Festivalları kezirilmişdir. Tədbirlərdə

Təgtənlə Məbarizə gəzrə Milli Koalisiyanın gəzvləri, dävlet, beynəlxalq və qeyri-hükumət təşkilatları, Səhiyyə Nazirliyinin, İSİM-in, media nəməyəndələri və başqaları da iştirak etdilər.

- 2015-ci ildə SN-nin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi təgtünə nəzarət tədbirlərini reallaşdırmaq məqsədilə www.tobaccocontrol.az internet platformanı yenilədi və yeni www.nosmoke.az (təgtün əleyhinə “Hər gəngən təgtəngəz olsun!” adlı davamlı Kampaniyaya aiddir) internet platformanı yaratdı.

1.5 Tütünlə əlaqəli digər tədqiqatlar

GYTS Azərbaycanda ilk dəfə 2011-ci ildə keçirilmişdir. GYTS-ə əlavə olaraq aşağıdakı tədqiqatlar Azərbaycanda reallaşmışdır:

- Azərbaycan Zoxgüstəricili Klaster Sorğusu (MICS), 2000
- Şərqi Avropa və Avrasiyada reproduktiv, ana və uşaq sağlamlığı: məqayisəli hesabat, 2001
- Azərbaycan Reproduktiv Sağlamlıq Sorğusu, 2001¹⁷
- Gənclərin Sağlamlığı və İnkişafı gəzrə araşdırma, 2002
- Azərbaycan Demografiya və Sağlamlıq Sorğusu, 2006¹⁸
- Azərbaycanda böyüklər arasında Sağlamlıq barədə Bilik, Davranış və Təcrübə (KAP): Sosial-epidemioloji təhlil, 2006
- Azərbaycanda qeyri-infeksion xəstəliklərə dair vəziyyətin təhlili, 2009
- Demografiya və Sağlamlıq Sorğusu, Azərbaycan, 2011¹⁹
- Azərbaycanda xroniki qeyri-infeksion xəstəliklərin risk amilləri gəzrə milli araşdırma, 2011²⁰
- Azərbaycanda qadınlar arasında müəyyən qeyri-infeksion xəstəliklərin risk faktorlarının yayılması meylləri gəzrə araşdırma, 2015²¹
- Azərbaycan Respublikasının təgtənlə əlaqəli məvafiq qanunvericiliyinin Təgtəne qarşı məbarizə haqqında GST-nin Zərzivə Konvensiyasına uyğunluğunun məqayisəli təhlili, 2015-ci ildə aparıldı²² və 2016-cı ildə yeniləndi.

1.6 Ölkə üzrə spesifik vəzifələr

1. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında cari təgtəndən istifadə etmə səviyyəsini 2016-cı ildə 7.3%-dən 2020-ci ildə 6.5%-ə qədər azaltmaq.
2. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında hez vaxt siqaret çəkməyənlərin buna başlama ehtimalını 2016-cı ildə 8.0%-dən 2020-ci ildə 7.2%-ə qədər azaltmaq.
3. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında siqaret çəkməyi tərgitmək cəhdlərini 2016-cı ildə 65.0%-dən 2020-ci ildə 71.5%-ə qədər artırmaq.
4. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında siqaretçəkən gənclərin daha cəlbədic olduğunu düşünənlərin faizini 2016-cı ildə 29.2%-dən 2020-ci ildə 26.3%-ə qədər azaltmaq.
5. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında adətən evdə siqaret zəkən hazırda təgtəndən istifadə edənlərin faizini 2016-cı ildə 13.4%-dən 2020-ci ildə 12.0%-ə qədər azaltmaq.
6. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında yaşına gürə hez bir məhdudiyətlə gəzleşməyərək mağazadan siqaret alanların faizini 2016-cı ildə 64.8%-dən 2020-ci ildə 58.3%-ə qədər azaltmaq.
7. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında onların yanında başqaları tərəfindən siqaret çəkilən evdə yaşayanların faizini 2016-cı ildə 28.8%-dən 2020-ci ildə 25.9%-ə qədər azaltmaq.
8. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında başqalarının siqaret zəkməsi onlara zərər yetirdiyi barədə düşünənlərin faizini 2016-cı ildə 81.8%-dən 2020-ci ildə 90.0%-ə qədər artırmaq.
9. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında təgtən əleyhinə media məlumat gürənlərin faizini 2016-cı ildə 62.3%-dən 2020-ci ildə 68.5%-ə qədər artırmaq.
10. Azərbaycanda 8, 9 və 10-cu sinif şagirdləri arasında məktəbdə təgtəndən istifadənin təhlğkələri haqqında məlumat alanların faizini 2016-cı ildə 66.0%-dən 2020-ci ildə 72.6%-ə qədər artırmaq.

2. METODOLOGİYA

2.1 Sorğu anketi

GYTS-in sorğu anketi bir nezə cavab variantı olan 77 sualdan ibarətdir. Sorğuya GYTS-in Əsas Sorğu Anketindən 43 sual, 33 sezilmiş əlavə sual və 1 ölkə üzrə spesifik sual daxil edilmişdir. Sorğu anketinin son variantı Azərbaycan dilinə və dğzgğnlğyğnğ yoxlamaq məqsədilə yenidən ingilis dilinə tərcümə edilmişdir. 2016-cı ilin Azərbaycan üzrə sorğu anketi *Əlavə A*-da verilir.

2.2 Seçmə

Azərbaycanda 2016-cı ildə keçirilmiş GYTS 8-10-cu sinif şagirdləri arasında milli representativ seçim etmək üçün məktəblər üzrə iki mərhələli klaster seçimindən istifadə edən sorğudur. Seçiməyə 8-10-cu sinifləri olan bğtğn məktəblər daxil edildi. İlk mərhələdə ölkə məktəblərinin siyahısı əsasında mğtənasib ehtimalı ilə sorğuda iştirak edəcək məktəblər seçilmişdir. Seçimin ikinci mərhələsində birinci mərhələdə seçilmiş hər bir məktəbin sinifləri arasında sistemli bərabər ehtimal seçməsi (təsadüfi başlamaqla) aparıldı. Beləliklə, GYTS 25 məktəb və 121 sinifdə keçirilmişdir. GYTS-də 2220 məktəbli iştirak etmişdir. 2016-cı ildə keçirilən GYTS üzgğn 8, 9 və 10-cu siniflər seçilmişdir.

2.3 Məlumatın toplanması

Məlumatın toplanması 18 aprel 2016-cı il tarixdən 07 may 2016-cı il tarixədək təlim keçmiş 8 intervyer tərəfindən həyata keçirilmişdir.

Sorğu prosedurları anonim və küngllğ iştirakı təmin etməklə şagirdlərin məxfiliyi qorunmaqla təşkil edilmişdir. Sorğu şagirdlər tərəfindən doldurulan anketlər vasitəsilə keçirilmişdir. Şagirdlər tərəfindən cavablar birbaşa kompğter vasitəsilə skan edilə bilən cavab vərəqələrinə qeyd edildi.

2.4 Məlumatın təhlili

Əhalini qiymətləndirmək üzgğn ehtimal edilən seçim, cavabın olmaması və stratifikasiyadan sonrakı tənzimləmələrə dğzəlişlər etmək üzgğn çəki əmsalı şagirdin hər bir cavabına dair tətbiq edilmişdir. Kompleks sorğu məlumatlarının statistik təhlili üzgğn istifadə edilən proqrqam təminatı olan SUDAAN, yayılmanın üzgğlmüş qiymətləndirməsini və qiymətləndirmənin standart səhvlərini (SE – standard error) hesablamaq üzgğn istifadə edilmişdir (standart səhvlərdən 95% etimad intervalları [CI - confidence intervals] hesablanmışdır. GYTS-in əsas tğtğnlə mğbarizə güstəricilərini nəzərə alan sorğu sualları üzgğn tezlik cədvəlləri hazırlanmışdır. Güstəricilər GST TMZK və MPOWER texniki paket ilə uyğun gəlir.

Cədvəl 1 sezmə ülzğsğ və cavablandırma əmsalı barədə məlumat verir. Azərbaycanda 2016-cı ildə keçirilmiş GYTS-də 25 məktəbdə 2220 sorğu anketi doldurulmuşdur. GYTS-də cəmi 2220 şagird iştirak etdi, onlardan 2122-si 13-15 yaşda idi (1062 oğlan, 1058 qız, 2 nəfər cinsini qeyd etməmişdir). Məktəblərin sorğuda iştirakı əmsalı 100%, siniflərin sorğuda iştirakı əmsalı 100% və şagirdlərin sorğuda iştirakı əmsalı 97.9% olmuşdur. Ğmumi sorğuda iştirak etmə əmsalı 97.9% təşkil etmişdir.

Cədvəl 1: Sezmə ülzğsğ və cavablandırma əmsalı (ülzğlməmiş) – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi
<i>Məktəb səviyyəsində</i>	
Sezilmiş məktəblərin sayı	25
İştirak etmiş məktəblərin sayı	25
Məktəblərin sorğuda iştirakı əmsalı (%)	100
<i>Sınıf səviyyəsində</i>	
Sezilmiş siniflərin sayı	121
İştirak etmiş siniflərin sayı	121
Siniflərin sorğuda iştirakı əmsalı (%)	100
<i>Şagird səviyyəsində</i>	
Sezilmiş şagirdlərin sayı	2268
İştirak etmiş şagirdlərin sayı	2220
Şagirdlərin sorğuda iştirakı əmsalı (%)	97.9
Ümumi sorğuda iştirak etmə əmsalı (%)¹	97.9

¹ Ğmumi sorğuda iştirak əmsalı = Məktəblərin sorğuda iştirakı əmsalı X Siniflərin sorğuda iştirakı əmsalı X Şagirdlərin sorğuda iştirakı əmsalı

3. NƏTİCƏLƏR

3.1 Tütükdən istifadə

Cədvəl 2: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tütükdən istifadənin təfəssilatlı azıqlanması – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
Çəkilən tütün			
Hazırda tütükdən zəkənlər ¹	7.3 (6.3-8.4)	11.6 (9.7-13.9)	2.3 (1.5-3.5)
Hazırda siqaret zəkənlər ²	2.9 (2.3-3.6)	4.6 (3.4-6.2)	1.0 (0.6-1.5)
Tez-tez siqaret zəkənlər ³	1.0 (0.6-1.6)	1.6 (0.9-2.9)	0.3 (0.1-1.4)
Hazırda digər tütükdən məmulatlarını zəkənlər ⁴	5.8 (4.8-6.9)	9.3 (7.3-11.7)	1.7 (1.1-2.8)
Nə vaxtsa tütükdən zəkənlər ⁵	18.0 (14.7-21.8)	26.3 (21.5-31.8)	8.4 (5.8-11.9)
Nə vaxtsa siqaret zəkənlər ⁶	10.3 (8.1-12.9)	15.1 (11.7-19.2)	4.8 (3.3-6.9)
Nə vaxtsa digər tütükdən məmulatlarını zəkənlər ⁷	12.4 (9.9-15.4)	19.3 (15.1-24.2)	4.5 (2.7-7.4)
Tüstüsüz tütün			
Hazırda tütükdən istifadə edilənlər ⁸	1.8 (1.2-2.7)	2.4 (1.4-4.1)	1.1 (0.7-1.9)
Nə vaxtsa tütükdən istifadə edilənlər ⁹	4.5 (3.7-5.5)	5.5 (4.3-7.1)	3.4 (2.5-4.5)
Tütükdən istifadə			
Hazırda tütükdən istifadə edilənlər ¹⁰	8.4 (7.2-9.7)	12.9 (11.1-15.1)	3.1 (2.0-4.9)
Nə vaxtsa tütükdən istifadə edilənlər ¹¹	20.4 (17.5-23.7)	29.1 (24.7-33.9)	10.4 (7.8-13.8)
Tütükdən istifadəyə meyillilik			
Gələcəkdə tütükdən istifadə etməyə meyill olan hez vaxt tütükdən istifadə etməyənlər ¹²	8.0 (6.4-10.1)	11.3 (8.6-14.6)	5.1 (3.5-7.5)
Siqaret zəkmək xoşuna gələ biləcəyini düşünən hez vaxt zəkməyənlər ¹³	4.3 (2.4-7.7)	5.5 (2.9-10.1)	3.4 (1.8-6.3)

¹ Son 30 gün ərzində istənilən vaxt tütükdən zəkib. ² Son 30 gün ərzində istənilən vaxt siqaret zəkib. ³ Son 30 gün ərzində 20 gündən çox siqaret zəkib. ⁴ Son 30 gün ərzində istənilən vaxt, siqaret istisna olmaqla, digər tütükdən məmulatlarını zəkib. ⁵ Nə vaxtsa hər hansı tütükdən məmulatını zəkməyə cəhd edib, məsələn, bir-iki qullab alıb. ⁶ Nə vaxtsa siqaret zəkməyə cəhd edib, məsələn, bir-iki qullab alıb. ⁷ Nə vaxtsa, siqaret istisna olmaqla, digər tütükdən məmulatlarını zəkməyə cəhd edib, məsələn, bir-iki qullab alıb. ⁸ Son 30 gün ərzində istənilən vaxt tütükdən istifadə edib. ⁹ Nə vaxtsa tütükdən istifadə edib. ¹⁰ Son 30 gün ərzində istənilən vaxt tütükdən zəkib və/və ya tütükdən istifadə edib. ¹¹ Nə vaxtsa tütükdən zəkib və/və ya tütükdən istifadə edib. ¹² Gələcəkdə tütükdən istifadəni ehtimal edir, o cümlədən ən yaxın dostlarından biri tütükdən məmulatı təklif edərsə, onu istifadə etməyinə dair "Əlbəttə istifadə edərim", "Yəqin ki, istifadə edərim" və ya "Yəqin ki, istifadə etmərim" cavabı verənləri, ya da nüvbəti 12 ay ərzində tütükdən məmulatından istifadə etməyinə dair "Əlbəttə zəkməyəcəm", "Yəqin ki, zəkməyəcəm" və ya "Yəqin ki, zəkməyəcəm" cavabı verənləri əhatə edir. ¹³ "Düşünürəm ki, siqaret zəkmək xoşuma gələ bilər" ifadəsinə "Razıyam" və ya "Tam razıyam" cavabı verənləri əhatə edir.

Azərbaycanda oğlanlar arasında daha çox olmaqla, məktəblilərin 10.3%-i nə vaxtsa siqaret zəkməsi barədə məlumat vermişdir (2011-ci ildəki GYTS-də 10.6% olmuşdur). Hazırda (son bir ayda) tütükdən zəkənlərin sayı artaraq 7.3% (2011-ci ildə 6.8%), bu rəqəm oğlanlar üçün 11.6%, qızlar üçün 2.3% təşkil etmişdir. Hazırda siqaret zəkənlərin sayı 2.9% olmuşdur (2011-ci ildə 2.7%). Son bir ayda hər gün siqaret zəkənlərin sayı 2011-ci ildə olduğu kimi 1% olmuşdur. Hez vaxt siqaret zəkməyənlərin 8%-i isə (2011-ci ildə 8.7%) nüvbəti il ərzində siqaret zəkməyə başlamağa bilməsini qeyd etmişdir.

Cədvəl 3: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı hazırda siqaret çəkən məktəblilər arasında gənc ərzində çəkilən siqaretlərin sayı – GYTS Azərbaycan, 2016.

Adətən çəkilən siqaretlərin sayı ¹	Cəmi (n=58)	Oğlan (n=48)	Qız (n=10) ²
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
Gənc ərzində 1 siqaretdən az	30.8 (17.0-49.3)	29.1 (14.5-49.8)	40.4 (21.1-63.2)
Gənc ərzində 1 siqaret	15.3 (5.0-38.1)	14.5 (5.4-33.3)	19.7 (1.5-77.9)
Gənc ərzində 2 - 5 siqaret	24.0 (12.4-41.3)	26.6 (13.5-45.7)	9.6 (1.2-49.0)
Gənc ərzində 6 - 10 siqaret	5.2 (0.9-24.3)	6.2 (1.1-27.8)	0.0 (-)
Gənc ərzində 11 - 20 siqaret	10.5 (3.8-25.6)	10.5 (4.0-25.2)	10.1 (1.2-50.4)
Gənc ərzində 20-dən çox siqaret	14.2 (7.1-26.5)	13.1 (4.8-31.3)	20.2 (1.6-79.6)
Cəmi	100	100	100

¹ Son 30 gənc ərzində hazırda siqaret çəkənlər tərəfindən siqaret çəkilən gənclərdə.

² n=Cell Size (suala cavab verən şagirdlərin sayı): DİQQƏT, bu göstərici 35-dən aşağı olduqda nəticə/faiz ehtiyatla izah edilməlidir.

Hazırda siqaret çəkən şagirdlərin (48 oğlan, 10 qız) 30.8%-i (əsasən oğlanlar) son bir ayda gənc ərzində 1 siqaretdən az çəkiblər. Son bir ayda gənc ərzində 1 və daha çox siqaret çəkənlərin ümumi sayı bundan az olmuşdur (5.2%-dən 24.0%-dək).

Cədvəl 4: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı nə vaxtsa siqaret çəkən məktəblilər arasında siqaret çəkməyə başlanmanın yaşı – GYTS Azərbaycan, 2016.

İlk dəfə siqaret çəkilən yaş ¹	Cəmi (n=141)	Oğlan (n=114)	Qız (n=27) ²
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
7 və ya daha az yaş	21.7 (18.2-25.6)	17.6 (14.1-21.8)	41.4 (21.1-65.2)
8 – 9 yaş	10.9 (6.3-18.5)	13.2 (8.0-20.8)	0.0 (-)
10 - 11 yaş	13.9 (7.9-23.3)	14.5 (6.7-28.7)	11.1 (2.5-37.9)
12 - 13 yaş	32.7 (24.4-42.2)	32.6 (21.4-46.2)	33.1 (12.3-63.7)
14 - 15 yaş	20.8 (13.9-29.9)	22.1 (13.3-34.4)	14.3 (5.7-31.6)
Cəmi	100	100	100

¹ Nə vaxtsa siqaret çəkməyə cəhd edənlər arasında.

² n=Cell Size (suala cavab verən şagirdlərin sayı): DİQQƏT, bu göstərici 35-dən aşağı olduqda nəticə/faiz ehtiyatla izah edilməlidir.

Nə vaxtsa siqaret çəkən 141 şagirdin (114 oğlan, 27 qız) 32.6%-i (əsasən oğlanlar) on yaşadək siqaret çəkməyə başlamasını qeyd etmişdir (2011-ci ildə 36.6%).

Cədvəl 5: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı hazırda siqaret çəkən məktəblilər arasında tətənnəçəkmədən asılılıq əlamətlərinin qeyd edilməsi – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi (n=73)	Oğlan (n=60)	Qız (n=13) ²
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
Tətənnəçəkmədən asılılıq əlamətləri ¹	48.0 (38.6-57.6)	48.1 (37.0-59.5)	47.4 (17.8-78.9)

¹ Belə cavab verənlərə aiddir: 1) bəzən və ya həmişə səhər tezdən hər şeydən əvvəl tətənnə çəkmişəm və ya bunu etmək istəmişəm, yaxud 2) tətənnə çəkəndən sonra tam bir gənc müddət ərzində mənə yenə də tətənnə çəkməyə güclü istək yaranır.

² n=Cell Size (suala cavab verən şagirdlərin sayı): DİQQƏT, bu göstərici 35-dən aşağı olduqda nəticə/faiz ehtiyatla izah edilməlidir.

Əsasən oğlanlar olmaqla, hazırda siqaret çəkən məktəblilərin (60 oğlan, 13 qız) 48.0%-i üzvlərində tətənnəçəkmədən asılılıq əlamətlərini qeyd etmişdir.

3.2 Tütündən imtina

Cədvəl 6: Cinsi mənsubiyyətə gürə 13-15 yaşlı hazırda siqaret çəkən məktəblilər arasında tğtğnçəkmədən imtina göstəriciləri – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
<i>Hazırda siqaret çəkənlər arasında...</i>			
Son 12 ay ərzində siqaret zəkməyi tərgitmək ğzğn cəhd edənlər	65.0 (52.6-75.6), n=50	60.9 (48.0-72.4), n=44	100.0 (-) n ¹ =6
Siqaret zəkməyi indi tərgitmək istəyənlər	65.6 (35.1-87.1), n=33 ¹	60.1 (30.3-83.9), n ¹ =28	100.0 (-) n ¹ =5
İstədiyi vaxt siqaret zəkməyi tərgidə biləcəyini dğşünənlər	71.2 (55.9-82.8), n=44	73.6 (60.4-83.6), n=37	56.6 (-) n ¹ =7
Siqaret zəkməyi tərgitməklə bağlı nə vaxtsa mğtəxəssisdən kümək və ya məsləhət alanlar	26.0 (17.5-36.8), n=77	21.0 (11.1-36.3), n=64	54.1 (17.7-86.6) n ¹ =13

¹ n=Cell Size (suala cavab verən şagirdlərin sayı): DİQQƏT, bu göstərici 35-dən aşağı olduqda nəticə/faiz ehtiyatla izah edilməlidir.

Hazırda (son bir ayda) siqaret çəkənlərin 65.6%-i (2011-ci ildə 61.8%) siqaret çəkməyi tərgitmək istədiyini və 65.0%-i (2011-ci ildə 53.7%) son bir il ərzində siqaret çəkməyi tərgitmək ğzğn cəhd etdiyini qeyd etmişlər. Hazırda siqaret çəkənlərin 71.2%-i istədiyi vaxt siqaret çəkməyi tərgidə biləcəyini düşündüyğğ və 26.0%-i siqaret çəkməyi tərgitməklə bağlı nə vaxtsa mğtəxəssisdən kümək və ya məsləhət aldığını qeyd etmişlər. Bu suallara cavab verən respondentlər arasında oğlanlar qızlara nisbətən 5-7 dəfə çox idi.

3.3 İkincili (ətrafa yayılan) tütün tüstüsü

Cədvəl 7: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tütün tütünün təsirinə məruz qalma – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
		<i>Faiz (95% CI)</i>	
Evdə tütün tütünün təsirinə məruz qalanlar (son 7 gün ərzində)	28.8 (26.1-31.6)	28.3 (25.3-31.6)	29.1 (25.5-33.0)
Hər hansı qapalı ictimai yerdə tütün tütünün təsirinə məruz qalanlar (son 7 gün ərzində)	40.8 (37.1-44.5)	45.2 (40.5-49.9)	35.6 (31.5-39.8)
Hər hansı azıq ictimai yerdə tütün tütünün təsirinə məruz qalanlar (son 7 gün ərzində)	42.2 (37.7-46.9)	45.6 (40.1-51.2)	38.3 (33.7-43.2)
Məktəb binası daxilində və ya məktəbin həyətində kiminsə siqaret çəkdiyini gümrənlər (son 30 gün ərzində)	43.7 (38.0-49.6)	44.5 (38.2-50.8)	42.8 (35.6-50.3)

Sorğuda iştirak edən şagirdlərin 28.8%-i (2011-ci ildə 27.1%) evdə, 40.8%-i (2011-ci ildə 27.3%) qapalı ictimai yerlərdə və 42.2%-i (2011-ci ildə 37.1%) azıq ictimai yerlərdə tütün tütünün təsirinə məruz qalıblar. Məktəb binası daxilində və ya məktəbin həyətində kiminsə siqaret çəkdiyini 43.7% şagird gürgb. Bu suallara cavab verənlər respondentlərin nisbəti oğlanlar və qızlar gəzən təxminən bərabər idi.

3.4 Əlçatanlıq və mövcudluq

Cədvəl 8: Cinsi mənsubiyyətə güərə 13-15 yaşlı siqaret çəkən məktəblilər arasında siqaretlərin əldə edilməsi mənbəyi – GYTS Azərbaycan, 2016.

Mənbə ¹	Cəmi (n=46)	Oğlan (n=39)	Qız (n=7) ²
		<i>Faiz (95% CI)</i>	
Mağazadan alanlar	75.2 (58.6-86.6)	77.9 (59.6-89.4)	57.9 (32.4-79.8)
Kəzə satıcısından alanlar	7.0 (4.4-10.8)	5.9 (3.8-9.0)	13.8 (1.2-68.7)
Küşkdən alanlar	9.0 (2.7-26.0)	8.2 (2.2-26.6)	13.8 (1.7-59.7)
Ətrafdakılardan xahiş edib gütgənlər	6.9 (2.0-20.7)	8.0 (2.3-24.3)	0.0 (-)
Digər şulla əldə edənlər	2.0 (0.2-16.8)	0.0 (-)	14.5 (1.3-68.9)
Cəmi	100	100	100

¹ Siqaret zəkənlər tərəfindən son 30 gün ərzində axırncı dəfə zəkənləri siqaret necə əldə edilmişdir.

² n=Cell Size (suala cavab verən şagirdlərin sayı): DİQQƏT, bu güstərici 35-dən aşağı olduqda nəticə/faiz ehtiyatla izah edilməlidir.

Siqaret zəkən məktəblilərin 75.2%-i (2011-ci ildə 59.1%) axırncı dəfə çəkənləri siqaretini mağazadan alıblar (əsasən oğlanlar).

Cədvəl 9: Cinsi mənsubiyyətə güərə 13-15 yaşlı hazırda siqaret çəkən məktəblilər arasında satıcı tərəfindən yaşlarının az olduğuna güərə siqaret satmaqdan imtina edilməyənlər – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi (n=43)	Oğlan (n=34) ²	Qız (n=9) ²
		<i>Faiz (95% CI)</i>	
Satıcı tərəfindən yaşının az olduğuna güərə siqaret satmaqdan imtina edilməyənlər hazırda siqaret zəkən məktəblilər ¹	64.8 (40.3-83.4)	64.4 (43.6-80.9)	66.3 (20.4-93.8)

¹ Son 30 gün ərzində siqaret almağa cəhd edənlər arasında.

² n=Cell Size (suala cavab verən şagirdlərin sayı): DİQQƏT, bu güstərici 35-dən aşağı olduqda nəticə/faiz ehtiyatla izah edilməlidir.

Hazırda siqaret çəkən 64.8% (2011-ci ildə 86.9%) məktəbliyə (əsasən oğlanlar) satıcı tərəfindən yaşlarının az olduğuna güərə siqaret satmaqdan imtina edilməyib.

Cədvəl 10: Cinsi mənsubiyyətə güərə 13-15 yaşlı hazırda siqaret çəkən məktəblilər tərəfindən siqaret alınma vahidi – GYTS Azərbaycan, 2016.

Siqaret alınma vahidi ¹	Cəmi (n=45)	Oğlan (n=36)	Qız (n=9) ²
		<i>Faiz (95% CI)</i>	
Ədədlə (tək-tək)	44.0 (31.5-57.4)	41.5 (27.7-56.8)	55.1 (27.2-80.1)
Qutu (pazka) ilə	44.0 (32.9-55.7)	43.8 (29.3-59.4)	44.9 (19.9-72.8)
Blok ilə	12.0 (3.8-32.1)	14.7 (4.3-39.9)	0.0 (-)
Cəmi	100	100	100

¹ Son 30 gün ərzində siqaret alanlar arasında axırncı dəfə siqaret alınmaya əsasən.

² n=Cell Size (suala cavab verən şagirdlərin sayı): DİQQƏT, bu güstərici 35-dən aşağı olduqda nəticə/faiz ehtiyatla izah edilməlidir.

Siqaretini ədədlə alan və siqaretini qutu ilə alan hazırda siqaret çəkən məktəblilərin (əsasən oğlanlar) sayı eyni dərəcədə bərabər olub - 44.0%.

Cədvəl 11: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında siqaretlərin qiyməti haqqında düşüncələri GYTS Azərbaycan, 2016.

Qutunun (paçkanın) qiyməti (20 siqaret)¹	Cəmi	Oğlan	Qız
		<i>Faiz (95% CI)</i>	
1 manatdan az	4.6 (3.4-6.1)	5.1 (3.3-7.9)	4.0 (2.4-6.4)
1 - 2 manat	15.7 (13.3-18.4)	17.7 (14.0-22.2)	13.4 (11.4-15.7)
3 manat	7.8 (6.6-9.2)	10.1 (8.2-12.4)	5.2 (3.7-7.3)
4 - 5 manat	3.1 (2.2-4.3)	4.0 (3.0-5.2)	1.9 (0.9-4.0)
5 manatdan zox	3.1 (2.2-4.5)	3.5 (2.1-5.7)	2.6 (1.7-4.0)

¹ Məktəblilərin düşüncələrinə görə 20 ədəd olan bir qutu (paçka) siqaretin orta qiyməti.

Məktəblilərin 1/3 hissəsi bu suala cavab verə bilmədi, 15.7%-i düşünür ki, siqaret qutusunun qiyməti 1 - 2 manat arasındadır, 7.8% düşünür ki, 3 manatdır, digərləri (10.8%) – 1 manatdan az və ya 4 manatdan zox olduğunu düşünür.

3.5 Media

3.5.1 Tütün əleyhinə

Cədvəl 12: Cinsi mənsubiyyətə güərə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtğn əleyhinə məlumat gürənlər – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
Son 30 gğn ərzində media vasitələrində ¹ tğtğn əleyhinə məlumat gürənlər ²	62.3 (59.7-64.8)	59.7 (55.6-63.6)	65.3 (61.1-69.3)
<i>İdman yarışlarında və ya tədbirlərdə tütün əleyhinə məlumat gürənlər</i>			
Son 30 gğn ərzində bğtğn şagirdlər arasında	25.2 (21.0-30.0)	28.4 (23.0-34.5)	21.5 (17.7-25.9)
Son 30 gğn ərzində idman yarışlarında və ya tədbirlərdə iştirak edənlər arasında	45.3 (40.3-50.4)	45.3 (39.3-51.5)	45.1 (39.1-51.8)
Son 12 ay ərzində məktəbdə tğtğndən istifadənin təhlğkələri haqqında məlumat alanlar ²	66.0 (62.9-69.0)	62.9 (59.0-66.6)	69.7 (65.0-74.1)

¹ Məsələn, televiziya, radioda, internetdə, reklam lüvhələrində, plakatlarda, qəzetlərdə, jurnallarda, filmlərdə.

² 13-15 yaşlı bğtğn məktəblilər.

Son bir ayda şagirdlərin 62.3%-i media vasitələrində tğtğn əleyhinə məlumat gürğb və ya eşidib (2011-ci ildə 72.3%), 45.3%-i idman yarışlarında və ya tədbirlərdə iştirak etdiyi zaman tğtğn əleyhinə məlumat gürğb və ya eşidib. 66.0%-i son bir il ərzində məktəbdə tğtğndən istifadənin təhlğkələri haqqında məlumat alıb (2011-ci ildə 65.5%). Cavablarda oğlanların və qızların nisbəti təxminən bərabərdir.

Cədvəl 13: Cinsi mənsubiyyətə güərə 13-15 yaşlı hazırda siqaret çəkən və hez vaxt zəkməyən məktəblilər arasında siqaret qutuları gğzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq gürənlər – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
Siqaret qutuları gğzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq gürən hazırda siqaret zəkmənlər [†]	74.3 (65.7-81.4) n=138	74.2 (65.3-81.4) n=114	75.3 (52.6-89.3) n ² =24
<i>Siqaret qutuları üzərində sağlamlığa zərər xəbərdarlığı səbəbindən tütündən imtina etməyi düşünlər[†]</i>			
Hazırda siqaret zəkmənlər arasında	40.2 (32.6-48.2) n=138	41.4 (33.1-50.2) n=114	33.5 (19.2-51.6) n ² =24
Sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq gürən hazırda siqaret zəkmənlər arasında	54.0 (45.8-62.0) n=103	55.8 (46.0-65.2) n=85	44.5 (30.2-59.9) n ² =18
Siqaret qutuları gğzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq səbəbindən zəkməyə başlamamaq barədə dğğğnən hez vaxt siqaret zəkməyənlər ^{†,1}	44.6 (41.9-47.2) n=667	48.4 (44.7-52.0) n=338	40.0 (35.7-44.5) n=329

[†] Son 30 gğn ərzində.

¹ Son 30 gğn ərzində siqaret qutuları gğzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq gürən hez vaxt siqaret zəkməyənlər arasında.

² n=Cell Size (suala cavab verən şagirdlərin sayı): DİQQƏT, bu göstərici 35-dən aşığı olduqda nəticə/faiz ehtiyatla izah edilməlidir.

Son bir ayda siqaret çəkən şagirdlərin 74.3%-i siqaret qutuları gğzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq gürğb və bu səbəbdən 54.0%-i tğtğndən imtina etməyi düşünlər (əsasən oğlanlar). Hez vaxt siqaret zəkməyən 44.6% məktəbli son bir ayda siqaret qutuları gğzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq gürğyğ səbəbindən zəkməyə başlamamaq barədə düşünlər.

3.5.2 Tütün marketinqi

Cədvəl 14: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtğn məmulatlarının marketinqini gürənlər – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
<i>Satış yerlərində tütün məmulatlarının reklamı və satışının stimullaşdırılmasını gürənlər</i>			
Son 30 gğn ərzində bğtğn şagirdlər arasında	23.5 (21.2-26.0)	26.7 (23.1-30.7)	19.8 (17.5-22.4)
Son 30 gğn ərzində satış yerlərində olanlar arasında	32.5 (29.7-35.3)	34.7 (30.1-39.6)	29.5 (26.3-32.8)
<i>Televizorda, videoda və ya filmə kiminsə siqaret çəkdiyini gürənlər</i>			
Son 30 gğn ərzində bğtğn şagirdlər arasında	61.2 (58.5-63.8)	61.9 (57.9-65.8)	60.5 (57.7-63.3)
Son 30 gğn ərzində televizora, videoya və ya filmə baxanlar arasında	68.9 (66.9-70.9)	70.2 (66.9-73.4)	67.6 (64.9-70.2)
Tğtğn şirkəti gğzğn zalışan şəxs tərəfindən nə vaxtsa pulsuz siqaret təklif edilmiş şagirdlər	5.9 (4.1-8.3)	8.6 (6.0-12.2)	2.8 (1.5-5.2)

Son bir ayda məktəblilərin 32.5%-i satış yerlərində olaraq orada tğtğn məmulatlarının reklamı və satışının stimullaşdırılmasını gürğb, 68.9%-i (2011-ci ildə 61.0%) televizora, videoya və ya filmə baxaraq kiminsə siqaret çəkdiyini gürğb.

Cədvəl 15: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tğtğn məmulatlarının marketinqinə həssaslıq və gğzərində tğtğn şirkətinin və ya məmulatının adı və ya şəkli olan əşyaya məxsus olanlar – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
Gğzərində tğtğn şirkətinin və ya məmulatının adı və ya şəkli olan əşyaya məxsus olan məktəblilər ¹	8.7 (6.6-11.5)	11.7 (8.6-15.8)	5.2 (3.4-8.1)
Hez vaxt siqaret zəkməyənlər arasında gğzərində tğtğn şirkətinin və ya məmulatının adı və ya şəkli olan əşyaya məxsus olan və ya gələcəkdə ola bilən məktəblilər ^{2,3}	14.5 (12.0-17.3)	19.0 (15.1-23.6)	10.4 (7.6-14.0)

¹ Məsələn, küynək, qələm, zanta.

² Gğzərində tğtğn şirkətinin və ya məmulatının adı və ya şəkli olan hər hansı əşyadan istifadə edə bilənlər.

³ Tğtğn məmulatlarının marketinqinə son dərəcə həssas olanlar (gələcəkdə tğtğndən istifadə riskinə məruz qalanlar).

Məktəblilərin 8.7%-i (2011-ci ildə 10.7%) gğzərində tğtğn şirkətinin və ya məmulatının adı və ya şəkli olan əşyaya məxsus olduğunu, 14.5% hez vaxt siqaret zəkməyənlər isə onlarda belə əşyanın hazırda olduğunu və ya gələcəkdə ola bilməsini qeyd edir (bğtğn hallarda oğlanların nisbəti 2 dəfə zox olmuşdur).

3.6 Bilik və münasibət

Cədvəl 16: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında tətəndən imtinaya və siqaret çəkməyə dair bilik və münasibət – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
<i>Məktəblilər düşünür ki...</i>			
Tətən çəkməyə yeni başlayan insan gən tətən çəkməyi təritmək çətindir	17.3 (14.2-20.9)	18.9 (15.1-23.4)	15.5 (11.9-20.0)
Bayram, gürüş və ya digər yığıncaqlarda insanların siqaret çəkməyi onların üzlerini daha rahat hiss etməsinə təsir edir	25.1 (22.2-28.2)	26.5 (23.6-29.6)	23.3 (19.5-27.7)

17.3% məktəbli düşünür ki, tətən çəkməyə yeni başlayan insan gən tətən çəkməyi təritmək çətindir, 25.1%-i (2011-ci ildə 27.6%) düşünür ki, bayram, gürüş və ya digər yığıncaqlarda insanların siqaret çəkməyi onların üzlerini daha rahat hiss etməsinə təsir edir.

Cədvəl 17: Cinsi mənsubiyyətə görə 13-15 yaşlı məktəblilər arasında ikincili tətən tətəşənə dair bilik və münasibət – GYTS Azərbaycan, 2016.

	Cəmi	Oğlan	Qız
	<i>Faiz (95% CI)</i>		
<i>Məktəblilər düşünür ki...</i>			
Ətrafdakı insanların siqaret çəkməsi nəticəsində yaranan tətəş onların sağlamlığına zərərli	81.8 (76.6-86.0)	78.5 (73.8-82.5)	85.7 (79.7-90.1)
Qapalı ictimai yerlərdə siqaretçəkmə qadağan edilməlidir	82.8 (79.9-85.3)	78.4 (74.9-81.5)	87.8 (84.5-90.5)
Azıq ictimai yerlərdə siqaretçəkmə qadağan edilməlidir	80.0 (76.6-82.2)	76.4 (72.6-79.8)	84.3 (81.8-86.4)

Məktəblilərin 81.8%-i (2011-ci ildə 85.9%) düşünür ki, ətrafdakı insanların siqaret çəkməsi onların sağlamlığına zərər yetirir, 82.8%-i (2011-ci ildə 94.0%) qapalı ictimai yerlərdə, 80.0%-i isə açıq ictimai yerlərdə siqaretçəkmənin qadağan edilməsinin tərəfdarıdır.

4. MÜZAKİRƏ

4.1 Nəticələrin icmalı

Tütüdüdən istifadə

- *Azərbaycanda, oğlanlar arasında daha çox, yəni 15.1% olmaqla, məktəblilərin 10.3%-i nə vaxtsa siqaret çəkib.*
- *Hazırda (son bir ayda) tütün çəkənlərin sayı 7.3%, bu rəqəm oğlanlar üçün 11.6%, qızlar üçün 2.3% təşkil etmişdir.*
- *Məktəblilərin 2.9%-i hazırda siqaret çəkir.*
- *Evdə siqaret çəkənlərin sayı 13.4% təşkil etmişdir.*
- *Hazırda hər gün siqaret çəkənlərin sayı 1%-dir.*
- *Nə vaxtsa siqaret çəkənlərin 32.6%-i (əsasən oğlanlar) on yaşadək siqaret çəkməyə başlamasını qeyd etmişdir.*
- *Heç vaxt siqaret çəkməyənlərin 8%-i növbəti il ərzində siqaret çəkməyə başlaya bilməsini vurğulamışdır.*

GYTS nəticələri Azərbaycanda orta məktəb şagirdləri arasında tütünçəkənin yayılmasının hələ də yüksək olduğunu göstərir. Gənclər arasında siqaretçəkmə az yaşlı uşaqlara yönələn tütünə nəzarət qanunvericiliyi, siyasəti və mğdaxilələrə dair səylərin lazımi dərəcədə olmaması şəraitində vəziyyətin yaxşılaşmamasını əks edən mğhgm problemin mövcudluğunu vurğulayır. “Tğtğn və tğtğn məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu tğtğn məmulatının istehsalı, idxalı və ticarətini tənzimləyir və tğtğn çəkilən yerlərə məhdudiyətlər müəyyən edir. Qanunla tədris, tərbiyə, səhiyyə, sağlamlıq və mədəniyyət, habelə idman yarışları və kğtləvi tədbirlərin keçirildiyi obyektlərdə siqaret çəkmək qadağandır. Lakin qadağaların tətbiq edilməsi kifayət qədər reallaşdırılmır və ya qanunda olan zətişməzliklər buna tam şərait yaratmır. Digər tərəfdən Tğtğnə qarşı mğbarizə haqqında GST-nin Zərzivə Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndində xğsusi vurğulanır ki, qiymət və vergi tədbirləri əhalinin mğxtəlif qrupları, xğsusən də gənclər tərəfindən tğtğn istifadəsinin azaldılması yolunda effektiv və mğhgm vasitədir. Tğtğn məmulatlarının qiymətinin bahalaşdırılması dövlət tərəfindən tğtğndən istifadənin azaldılmasına təsir göstərə biləcək ən səmərəli mğdaxilədir. Üz nüvbəsində vergi tğtğn məmulatlarının qiymətinə təsir etmək baxımından dövlətin əlində olan ən gğclğ vasitədir. Vergilərin bğtğn tğtğn məmulatları gğzğn eyni olması tğvsiyə edilir. Yüksək tğtğn vergiləri gənc və yeniyetmələri tğtğndən uzaq tutmağa imkan verir.

Tütüdüdən imtina

- *Hazırda tütün çəkən məktəblilərin 65%-i son bir il ərzində tütüdüdən imtina üçün cəhd etmişdir.*
- *Hazırda siqaret çəkənlərin 71.2%-i istədiyü vaxt siqaret çəkməyi tərgidə biləcəyini düşündüyünü qeyd etmişdir.*
- *26%-i siqaret çəkməyi tərgitməklə bağlı nə vaxtsa mütəxəssisdən kömək və ya məsləhət aldığıny qeyd etmişdir.*

- *17.3% məktəbli düşünür ki, tütün çəkməyə yeni başlayan insan üçün tütün çəkməyi tərgitmək çətinidir.*

Qeyd olunanlar yeniyetmələr arasında tütünçəkmənin azaldılmasına yönələn ictimai səhiyyə, təhsil və digər sahələrə aid mədaxilələrin hazırlanmasında nəzərə alınmalıdır. Ülkədə tütüнден imtina gərə yardım xidmətinin və qaynar xəttin yaradılması və yeniyetmələrin ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması məsələləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Zərzivə Konvensiyasının 14-cü maddəsi düvlətlərin gərəinə tütüнден asılılıq və tütüнден istifadənin dayandırılması ilə bağlı tələbatın azaldılması gərəni zəruri tədbirlər həyata keçirmək öhdəliyi qoyur. 14-cü maddənin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərində qeyd olunur ki, Zərzivə Konvensiyasının tərəfləri tütünçəkmədən imtina etməni motivasiya edən, eləcə də bu asılılığı tərgitmək istəyən tütüni istifadəçiləri gərəni lazımi dəstəyi təmin edən infrastruktur yaratmalıdırlar. Bu sahədə məvafiq siyasət qəbul edilməli, tütüni asılılığından xilas olmaq gərəni məvafiq məğalicə xidmətləri müvcud olmalıdır.

İkincili tütün tütüsü

- *Şagirdlərin 28.8%-i evdə tütün tütüsünün təsirinə məruz qalıblar.*
- *40.8%-i qapalı və 42.2%-i açıq ictimai yerlərdə tütün tütüsünün təsirinə məruz qalıblar.*
- *Məktəb binası daxilində və ya məktəbin həyatında kiminsə siqaret çəkdiyini 43.7% şagird görüb.*
- *Yeniyetmələrin 82.8%-i qapalı ictimai yerlərdə, 80%-i isə açıq ictimai yerlərdə siqaretçəkmənin qadağan edilməsinin tərəfdarıdır.*

Ülkədəki tütünlə məğbarizə söyləri təsiredici mexanizmlərin daxil edilməsi və ya müvcud tədbirlərin daha da inkişaf etdirilməsi, xüsusilə də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin məvafiq Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksion xəstəliklərlə məğbarizəyə dair 2015-2020-ci illər gərəni Strategiya” həyata keçirilməsi gərəni Səhiyyə Nazirliyinin Fəaliyyət Planı çərzivəsində müvcud qanunvericiliyin gərəniçləndirilməsinə diqqət yetirməlidir. “Tütüni və tütüni məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə hez də bğtəni ictimai və iş yerləri tütüni tğstğsğndən tam azad edilməyib. Qanun Azərbaycanda qapalı ictimai və gğmumi iş yerlərində tütüniçəkməni qadağan etsə də, müəyyən edilmiş yerlərdə siqaret çəkməyə icazə verir. Həmzinin İnzibati Xətalər Məcəlləsi yeni cərimələr təyin etsə və bir sıra əvvəlki cərimələri artırsa da bu cərimələrin tətbiq edilməsi mexanizmləri tam müəyyənləşdirilməyib və ya işlək deyil. Zərzivə Konvensiyasının 8-ci Maddəsi elmi araşdırmaların tütüni tğstğsğngni təsirinin ülgm, məğxtəlif xəstəliklər və əlilliyə səbəb olduğunu birmənalı şəkildə sğbut etdiyini vurğulayır. Ülkə qanunvericiliyi, xüsusilə də “Tütüni və tütüni məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 21-ci maddəsi bir sıra yerlərdə siqaret çəkməyi istisnalarla qadağan edir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin Zərzivə Konvensiyasının 8-ci maddəsinə tam uyğunluğunun təmin edilməsi və 100%-lik tğstğsğz məğhit yaradılması gərəni bğtəni qapalı məkanlarda siqaret çəkilməsi istisnalar olmadan qadağan edilməlidir.

Əlçatanlıq və mövcudluq

- *Siqaret çəkən məktəblilərin 75.2%-i axırıncı dəfə çəkdiqləri siqareti mağazadan alıblar (əsasən oğlanlar).*
- *Hazırda siqaret çəkən 64.8% məktəbliyə (əsasən oğlanlar) satıcı tərəfindən yaşlarının az olduğuna görə siqaret satmaqdan imtina edilməyib.*

- *Siqareti ədədlə alan və siqareti qutu ilə alan hazırda siqaret çəkən məktəblilərin (əsasən oğlanlar) sayı eyni dərəcədə bərabər olub - 44%.*

“Təftiş və təftiş məmullatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu 18 yaşına çatmamış şəxslərə təftiş məmullatlarının satışını, təsviqinin bəftiş formalarını qadağan edir və təftişçəkmə yerlərini məhdudlaşdırır, sağlamlığa mənfi təsir barədə xəbərdarlıqların təftiş qutuları üzərində yerləşdirilməsini tələb edir. Eləcə də, həmin Qanun zəruri hallarda təftiş məmullatı satıcılarının alıcılardan onların yaşını təsdiq edən sənədi tələb etmək hüququnu təsbit edir, lakin reallıqda buna əməl edilmir. İnzibati Xətalar Məcəlləsində təftiş məmullatlarının satışı qaydalarının pozulmasına güərə və yetkinlik yaşına çatmayanlara satılmasına güərə nəzərdə tutulmuş cərimələrin artırılmasına baxmayaraq, reallıqda cərimələrin tətbiqi zox zəifdir. Digər tərəfdən Azərbaycanda təftiş məmullatlarının nüvlərinə güərə fərqli aksiz tətbiq olunması bəzi təftiş məmullatlarının daha ucuz olmasına və bununla da həssas qruplar üzgən onların daha əlzatan olmasına şərait yaradır. Zərzivə Konvensiyasının 16-cı maddəsi yetkinlik yaşına çatmayanlara təftiş məmullatlarının satışının qadağan edilməsini tələb edir. Həmin maddədə əks olunmuş “bəftiş təftiş məmullatı satıcılarının satış məntəqəsinin daxilində yaxşı gürgənən yerdə yetkinlik yaşına çatmayanlara təftiş məmullatının satışının qadağan olunduğu barədə aydın bir elanın yerləşdirilməsinə dair tələb” “Təftiş və təftiş məmullatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 15-ci maddəsində öz əksini tapsa da, satıcılar tərəfindən yerinə yetirilmir. Konvensiyanın 16.3-cü maddəsi düvlətlərin üzərinə siqaretlərin tək-tək satışının qadağan edilməsi ühdəliyi qoyur, zəgənki belə hallarda siqaretlərin yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən əldə edilmə imkanını artırır, siqareti onlar üzgən daha əlzatan edir. “Təftiş və təftiş məmullatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu təftiş məmullatlarını ədədlə satışını qadağan edərək bu tələbə uyğun gəlsə də, siqaretlərin tək-tək satılması Azərbaycanda hələ də geniş yayılıb.

Tütün əleyhinə məlumatın təsiri

- *Son bir ayda şagirdlərin 62.3%-i media vasitələrində tütün əleyhinə məlumat görüb və ya eşidib.*
- *Son bir ayda şagirdlərin 45.3%-i idman yarışlarında və ya tədbirlərdə iştirak etdiyi zaman tütün əleyhinə məlumat görüb və ya eşidib.*
- *66.0%-i son bir il ərzində məktəbdə tütündən istifadənin təhlükələri haqqında məlumat alıb..*
- *Son bir ayda siqaret çəkən şagirdlərin 74.3%-i siqaret qutuları üzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq görüb və bu səbəbdən 54.0%-i tütündən imtina etməyi düşünüblər.*
- *Heç vaxt siqaret çəkməyən 44.6% məktəbli son bir ayda siqaret qutuları üzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq gördüyü səbəbindən çəkməyə başlamamaq barədə düşünüblər.*

Nəticələr güstərir ki, məqsədyünlü təftinə nəzarət siyasəti, xəsusilə də təftiş əleyhinə məlumatların və təftiş təstisgənən sağlamlığa təhlükələri barədə dğzgən xəbərdarlıqların müvcudluğu yeniyetmələri təftişçəkmədən çəkindirir və təftişdən imtinaya süvq edir. Lakin Azərbaycan Respublikasının “Təftiş məmullatları. Qablaşdırma və markalanma” Düvlət Standartı ilə müəyyən edilmiş sağlamlıq barədə xəbərdarlıqlar siqaret qutuları üzərində təkə yazı yox, həm də Çərzivə Konvensiyasının 11-ci maddəsinin həyata keçirilməsinin Rəhbər Prinsiplərinə uyğun olaraq təsiredici şəkillərlə müşaiyyət edilməli, xəbərdarlıq yazıları vaxtaşırı dəyişdirilməli, eləcə də bir təftiş məmullatının digərindən az zərərli olması barədə birbaşa və ya dolaylı yanlış təsəvvür formalaşdırın vasitələrdən istifadə edilməməlidir. Buna güərə də 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mğvafiq Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mğbarizəyə dair 2015-2020-ci illər üzgən

Strategiya” və onun həyata keçirilməsi özrə Səhiyyə Nazirliyinin Fəaliyyət Planının müvafiq müddələrinin icrası, xüsusilə də Azərbaycanda tütünə bağlı qanunvericiliyinin Zərzivə Konvensiyasına uyğunlaşdırılması məsələləri olduqca zəruridir. Eləcə də 2014-cü ildən başlayaraq Azərbaycanda həyata keçirilən Təhsil Nazirliyinin “Sağlam təhsil – Sağlam millət” layihəsi zərzivəsində aparılan fəaliyyətlər yeniyetmələrin tütün əleyhinə məlumatlandırılması baxımından daha da gücləndirilməlidir.

Tütün marketinqi barədə məlumatlılıq və onun təsirinə məruz qalma

- *Son bir ayda məktəblilərin 32.5%-i satış yerlərində olaraq orada tütün məmulatlarının reklamı və satışının stimullaşdırılmasını görüb.*
- *Son bir ayda məktəblilərin 68.9%-i televizora, videoya və ya filmə baxaraq kiminsə siqaret çəkdiyini görüb.*
- *Məktəblilərin 8.7%-i üzərində tütün şirkətinin və ya məmulatının adı və ya şəkli olan əşyaya məxsus olduğunu, 14.5% heç vaxt siqaret çəkməyənlər isə onlarda belə əşyanın hazırda olduğunu və ya gələcəkdə ola bilməsini qeyd edir.*
- *Məktəblilərin 1/3-i düşünür ki, satış yerlərində görünən siqaret vitrinləri gəncləri siqaret çəkməyə həvəsləndirir.*

2015-ci ildə yenilənmiş “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu tütün, tütün məmulatlarının və onların ləvazimatlarının reklamını və satışının stimullaşdırılmasını qadağan etsə də, siqaret vitrinlərinin təsiri hələ də insanlara, xüsusilə də yeniyetmələrə güclü təsir göstərir. Məlumdur ki, satış yerlərində tütün məmulatlarının göstərilməsi üzlüyündə reklam və satışın stimullaşdırılmasıdır və gənc insanlar tütün məmulatlarının təsvirinin stimullaşdırıcı təsirinə xüsusilə həssasdırlar. Bunun qarşısının alınması özrə Azərbaycanda pərakəndə ticarət obyektləri və satış məntəqələrində tütün məmulatlarının gürünməsi və hər hansı təsviri tam qadağan edilməlidir. “Tütün və tütün məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda da tütün məmulatlarının reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğu ilə bağlı maddələr gücləndirilməlidir. Zərzivə Konvensiyasının 13.1-ci maddəsinə əsasən tütün məmulatlarının reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun tam qadağan olunması tütün məmulatından istifadənin azaldılmasına gətirib çıxarır.

Bilik və münasibət

- *Məktəblilərin 25.1%-i düşünür ki, bayram, görüş və ya digər yığıncaqlarda insanların siqaret çəkməyi onların özlərini daha rahat hiss etməsinə təsir edir.*
- *Məktəblilərin 81.8%-i düşünür ki, ətrafdakı insanların siqaret çəkməsi onların sağlamlığına zərər yetirir.*
- *Yeniyetmələrin 19%-i düşünür ki, siqaretçəkən gənclərin daha çox dostları olur.*
- *Yeniyetmələrin 29.2%-i düşünür ki, siqaretçəkən gənclər daha da cəlbedicidir.*

Tütünə məruz qalma ilə bağlı vərdişlər haqqında məktəblilər arasında yanlış düşüncələrin mövcudluğu sorğu nəticələrindən aydın olur. Tütünlə əlaqəli sağlam və düzgün düşüncələrin formalaşması olduqca zəruridir. Maarifləndirmə özrə tütünlə nəzarət proqramlarına valideyn və müəllimlərin cəlb olunması vacibdir. Bu fəaliyyətlər “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər özrə Strategiyasının həyata keçirilməsi özrə Səhiyyə Nazirliyinin Fəaliyyət Planı”, Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər özrə Strateji Planı, eləcə də Təhsil Nazirliyinin “Sağlam təhsil – Sağlam

millət” layihəsi zərivəsində məqsədyünlü aparılaraq yeniyetmələrin tğtğn əleyhinə məlumatlandırılması baxımından son dərəcə təsirli ola bilər. Eləcə də Zərivə Konvensiyasının 12-ci maddəsi düvlətlərin gžərinə tğtünə qarşı mğbarizə sahəsində əhalinin məlumatlandırılması sisteminin mühkəmləndirilməsi və dəstəklənməsi ühdəliyi qoyur. Əhali arasında sağlam həyat tərzinin təşviq edilməsi və tğtğndən istifadənin sağlamlığa zərəri barədə maarifləndirmə tədbirlərinin keçirilməsi “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərlə mğbarizəyə dair 2015-2020-ci illər gžğn Strategiyanın həyata keçirilməsi gžrə Səhiyyə Nazirliyinin Fəaliyyət Planı” və Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər gžrə Strateji Planında üz əksini tapmış və ardıcıl olaraq reallaşdırılır.

4.2 Tütünlə əlaqəli keçirilmiş əvvəlki tədqiqatlarla müqayisə

- *2016-cı ildə keçirilmiş GYTS göstərdi ki, Azərbaycanda nə vaxtsa siqaret çəkən (əsasən oğlanlar) məktəblilərin sayı (10.3%) 2011-ci ildəki GYTS-lə müqayisədə (10.6%) cüzi azalmış, hazırda (son bir ayda) siqaret çəkənlərin sayı isə əvvəlki sorğu nəticələri ilə müqayisədə (2.7%) cüzi artaraq 2.9% təşkil etmişdir. Hazırda hər gün siqaret çəkənlərin sayı 2011-ci ildə olduğu kimi 1% idi.*
- *Evdə siqaret çəkənlərin sayı 2011-ci ildə 17.7% olsa da, 2016-cı ildə bu rəqəm aşağı düşərək 13.4% təşkil etmişdir.*
- *2016-cı ildə nə vaxtsa siqaret çəkənlərin 32.6%-i on yaşadək siqaret çəkməyə başlamasını qeyd etmişdir ki, bu da 2011-ci ildəki nəticələrdən (36.6%) azdır.*
- *Növbəti il ərzində siqaret çəkməyə başlama bilməsini qeyd etmiş heç vaxt siqaret çəkməyənlərin sayı isə 8.7%-dən 8%-dək azalmışdır.*
- *Ötən sorğu ilə müqayisədə (18.7%) siqaretçəkən gənclərin daha çox dostları olduğunu düşünən yeniyetmələrin sayı az artaraq 19.0% təşkil etsə də, siqaretçəkən gənclərin daha da cəlbedici olduğunu düşünənlərin sayı xeyli artmışdır (19.1%-dən 29.2%-dək).*
- *Yaşına görə heç bir məhdudiyətlə üzləşməyərək mağazadan siqaret alan siqaret çəkən yeniyetmələrin sayı son beş ildə 59.1%-dən 64.8%-dək artsa da, pulsuz tütün məmulatı təklif edilən məktəblilərin sayı 2 dəfə (12.2%-dən 5.9%-dək) azalmış, siqaret markasının şəkli olan hər hansı əşyaya məxsus şagirdlərin sayı isə 10.7%-dən 8.7%-dək azalmışdır.*
- *2011-ci illə müqayisədə 2016-cı ildə başqaları tərəfindən siqaret çəkilən evdə yaşayan məktəblilərin sayı az artsa da (27.1%-dən 28.8%-dək), qapalı ictimai yerlərdə tütün tütüsünün təsirinə məruz qalan məktəblilərin sayı 1.5 dəfə artmışdır (27.3%-dən 2011-c ildə 40.8%-dək 2016-cı ildə).*
- *Qapalı ictimai yerlərdə tütüncəkmənin qadağan edilməsini düşünən məktəblilərin sayı 94.0%-dən 82.8%-dək və başqalarının siqaret çəkməsi ilə onlara zərər yetirildiyini düşünənlərin sayı 85.9%-dən 81.8%-dək azalmışdır.*
- *Bir və ya hər iki valideyni siqaret çəkən şagirdlərin sayı son beş ildə 40.5%-dən 42.6%-dək artmışdır.*
- *2016-cı ildə məktəblilərin 66.0%-i son bir il ərzində məktəbdə tütündən istifadənin təhlükələri haqqında məlumat almışdır (2011-ci ildə 65.5%).*
- *Son bir il ərzində tütündən imtina üçün cəhd etmiş hazırda tütün çəkən məktəblilərin sayı xeyli artmışdır (53.7%-dən 2011-ci ildə 65%-dək 2016-cı ildə).*
- *2016-cı ildə şagirdlərin 62.3%-i tütün əleyhinə media məlumatı gördüyü və ya eşitdiyi halda (2011-ci ildə 72.3%), 68.9%-i televiziya, video və ya filmlərdə kiminsə tütündən istifadə etdiyini görüb (2011-ci ildə 61.0%).*

4.3 Nəticələrin Tütünə qarşı mübarizə haqqında ÜST-nin Çərçivə Konvensiyası ilə əlaqəsi

Bu GYTS-in nəticələri ÜST TMÇK və MPOWER tələblərinin həyata keçirilməsi və başa düşülməsi istiqamətində irəliləyişin ölçülməsi üçün vacibdir.

Azərbaycanın GYTS-də iştirakı MPOWER-in birinci elementinə aiddir (Tütündən istifadənin və profilaktika strategiyalarının monitorinqi) və GYTS sorğusu şagirdləri MPOWER-in bir sıra digər elementlərinə aid suallarla da əhatə edir. Alınan nəticələr Azərbaycanda gənclər arasında MPOWER elementlərinin tam tətbiq edilməsi istiqamətində tərəqqinin ölçülməsi üçün vacibdir. GYTS-in təqdim etdiyi məlumatlar məktəb həyatının və məktəbin hərtərəfli tütünə nəzarət siyasətinin rolu ilə əlaqəli olan TMÇK-nun bir sıra müddəalarına aid edə bilər.

- *İnsanların tütün tütüsündən mühafizəsi: GYTS məlumatları göstərir ki, şagirdlərin 41.5%-i evlərindən kənarında siqaret çəkən insanların əhatəsində olur (69.2% 2011-ci ildə) və 28.8%-i onların yanında başqaları tərəfindən siqaret çəkilən evdə yaşayır (27.1% 2011-ci ildə).*
- *Tütündən imtina etmək üçün yardım təklifi: GYTS nəticələri göstərir ki, hazırda siqaret çəkən məktəblilər tütünçəkmədən imtina etməyi düşünür. Hazırda siqaret çəkən məktəblilərdən:*
  - *65.6% siqaret çəkməkdən imtina etmək istəyir (61.8 % 2011-ci ildə).*
  - *65.0% ötən il tütündən imtina etmək üçün cəhd edib (53.7% 2011-ci ildə).*
  - *26.0% siqaret çəkməyi tərgitmək üçün nə vaxtsa yardım alıb (44.3 % 2011-ci ildə).*
- *Tütünün təhlükələri barədə xəbərdarlıqlar: Ötən il ərzində məktəblilərin 66.0% dərslər zamanı tütünçəkmənin təhlükələri haqqında məlumat almışdır (65.5% 2011-ci ildə). Son bir ayda siqaret çəkən şagirdlərin 74.3%-i siqaret qutuları üzərində sağlamlığa zərər barədə xəbərdarlıq görüb.*
- *Tütün reklamı, satışının stimullaşdırılması və sponsorluğuna dair qadağaların təmin edilməsi: GYTS nəticələri göstərdi ki, şagirdlərin 62.3% son 30 gün ərzində kütləvi informasiya vasitələrində tütünçəkməyə qarşı məlumat gördüyünü göstərmişdir (72.3% 2011-ci ildə). Son bir ayda məktəblilərin 32.5%-i satış yerlərində olaraq orada tütün məmulatlarının reklamı və satışının stimullaşdırılmasını görüb, 68.9%-i (2011-ci ildə 61.0%) televizora, videoya və ya filmə baxaraq kiminsə siqaret çəkdiyini görüb. Məktəblilərin 8.7%-i (2011-ci ildə 10.7%) üzərində tütün şirkətinin və ya məmulatının adı və ya şəkli olan əşyaya məxsus olduğunu və 5.9%-nə (2011-ci ildə 12.2%) tütün şirkəti üçün çalışan şəxs tərəfindən pulsuz tütün məmulatı təklif edilmişdir.*
- *Tütün məmulatlarına qoyulan vergilərin artırılması: Məktəblilərin 1/3 hissəsi bu suala cavab verə bilmədi, 15.7%-i düşünür ki, siqaret qutusunun qiyməti 1-2 manat arasındadır, 7.8% düşünür ki, 3 manatdır, digərləri (10.8%) – 1 manatdan az və ya 4 manatdan çox olduğunu düşünür. Siqaret çəkən məktəblilərin 75.2%-i (2011-ci ildə 59.1%) axırıncı dəfə çəkdikləri siqareti mağazadan alıblar (əsasən oğlanlar). Hazırda siqaret çəkən 64.8% (2011-ci ildə 86.9%) məktəbliyə (əsasən oğlanlar) satıcı tərəfindən yaşlarının az olduğuna görə siqaret satmaqdan imtina edilməyib. Siqareti ədədlə alan və siqareti qutu ilə alan hazırda siqaret çəkən məktəblilərin (əsasən oğlanlar) sayı eyni dərəcədə bərabər olub - 44.0%.*

GYTS metodologiyası TMÇK tələblərinə uyğun olaraq məktəbdə tütünə nəzarət proqramlarının həyata keçirilməsinin monitorinqi və idarə edilməsi üçün çox yaxşı çərçivə təmin edir. Bu sorğunun nəticələri geniş yayılacaq və tütün istehlakı, nikotindən asılılıq və tütün tütüsünün təsirinə məruz qalmanın qarşısının alınması və azaldılması məqsədilə effektiv qanunvericilik tədbirlərinin uyğunlaşdırılması və həyata keçirilməsi üçün məqsədyönlü istifadə olunacaqdır.

4.4 Nəticələrin ölkə üçün əhəmiyyəti

- *Tütünə nəzarət haqqında məlumatların mövcud olmasına baxmayaraq, Azərbaycanda gənclər arasında tütündən istifadəyə dair əlavə məlumatlar əhəmiyyətli dərəcədə vacibdir. Bu məqsədlə gələcək tədqiqatlar, elmi təşəbbüslər və qiymətləndirmə, gənclərin tütünçəkmə amilləri və nəticələrinə dair tədqiqatların dəstəklənməsi və təşviq edilməsi həyata keçirilə bilər.*
- *Azərbaycanda bir çox gənclər tütünçəkmədən imtina etmək istədiyini qeyd etmişdir, buna görə də ölkədə tütündən imtinaya yardım edən və tütün asılılığından effektiv müalicəni dəstəkləyən bir sıra, xüsusilə də yeniyetmələrə istiqamətləndirilən infrastruktur elementlərinin yaradılması olduqca zəruridir. Bu baxımdan Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinin (İSİM) nəzdində əhali üçün tütündən imtina üzrə pilot tibbi məsləhət xidməti və xüsusi qaynar xəttin yaradılması başlanğıc nöqtə ola bilər.*
- *Məlumatlar Azərbaycanda yeniyetmələrin erkən yaşda siqaret çəkməyə başlamasını göstərir. Buna görə də, tütünlə bağlı təlimlər daha erkən yaşda olanlara yönəldilməli və yeniyetmələrin siqaret çəkməsi səbəbləri, xüsusilə də siqaretçəkən həmyaşdqların daha çox dostları və daha da cəlbədiçi olmasına dair bir çox yeniyetmələrin düşüncələri barədə məlumatlara əsaslandırılmalıdır. Eyni zamanda gənclər arasında maarifləndirmə kampaniyaları gücləndirilməlidir. Məktəb kampaniyaları həm də Ümumdünya Tütünsüz Günündə keçirilə bilər, lakin tütün təhlükələri barədə mütəmadi maarifləndirmə tədbirləri vacibdir.*
- *Azərbaycanda tütün məmulatlarının vergi dərəcələri hələdə aşağı səviyyədədir, bu isə ucuz siqaretlərin geniş mövcudluğu izah edir. Azərbaycanda hazırda siqaret çəkən gənclərin əksəriyyəti tütün məmulatlarını asanlıqla dükandan alaraq əldə edirlər, baxmayaraq ki, 18 yaşa çatmayan şəxslərə tütün məmulatlarının satışı qanunla qadağan edilir. Azərbaycanda tütün məhsullarının əsas yayılması yollarının küçələrdə əldən satanlar, kiçik mağazalar və köşklər təşkil edir və metro stansiyaları və nəqliyyat dayanacaqları, xəstəxana və məktəblər kimi sıxlıq müşahidə olunan ictimai yerlərin yaxınlığında tütün məmulatlarının satılması da geniş yayılmışdır. Bu baxımdan, təsiredici tədbirlərin güclənməsinin effektiv qaydada həyata keçirilməsi zəruridir. Bundan başqa, tütünlə nəzarət üzrə hərtərəfli, kompleks yanaşmanın əsas komponentləri olan ÜST TMÇK-nin tələb etdiyi tütün məmulatlarının qutuları üzərində effektiv şəkili sağlamlıq xəbərdarlıq və ismarıclarının olmaması, yeniyetmələr tərəfindən siqaretin alınması və çəkilməsi, eləcə də satıcılar tərəfindən yeniyetmələrə siqaretlərin satılmasına səbəb ola bilər. Sonuncu hal İnzibati Xətalər Məcəlləsi ilə nəzərdə tutulmuş cərimələrin olması, lakin güclü tətbiq mexanizmlərinin olmaması şəraitində baş verir.*
- *Ölkədə əksər yeniyetmələr bir sıra yerlərdə ikincili (ətrafa yayılan) tütün tüstüsünün təsirinə məruz qaldıqlarını qeyd edirlər. Demək olar ki, onların hamısı onun zərəri barədə məlumatlıdır və ictimai yerlərdə tütünçəkmənin qadağan edilməsini dəstəkləyir. Tütün tüstüsünün zərərsiz səviyyəsinin olmamasını nəzərə alaraq bütün insanların tütün tüstüsünün mümkün ola bilən təsirindən mühafizəsi tədbirləri, xüsusilə də bütün ictimai və iş yerlərində tütünçəkmənin tam qadağan edilməsi üzrə milli qanunvericiliyin gücləndirilməsi son dərəcə vacibdir.*
- *Azərbaycanda məktəblilər hələ də qeyd edir ki, tütünçəkməni dəstəkləyən media ismarıclarının, tütün reklamı və ya satışının stimullaşdırılmasının təsirinə məruz qalırlar. Bu təsirin nəzarət altında saxlanması gənclərin tütünçəkməyə başlamasını azalda bilər. Tütün məmulatlarının pərakəndə satış yerlərində göstərilməsinin (tütün vitrinləri) qadağan edilməsi məsələsi də nəzərə alınmalıdır.*

5. Tövsiyələr

Ən aktual GYTS nəticələrinə əsaslanaraq Azərbaycanda geniş hərtərəfli tütünlə mübarizə tədbirlərinin tez bir zamanda həyata keçirilməsi məsələlərinə baxılmalıdır. Belə tədbirlər həyatları xilas edər, xəstələnmə səviyyəsini azalda və tütün səbəbindən yaranan xəstəlik və iş qabiliyyətinin itirilməsi ilə əlaqəli iqtisadi yükü azaltmasına kömək edə bilər.

- Bir çox məktəblilər evdə və ictimai yerlərdə tütün tüstüsünün təsirinə məruz qalır və şagirdlərin 82.8%-i hesab edir ki, ictimai yerlərdə tütünçəkmə qadağan edilməlidir. Bütün ictimai və iş yerlərində tütünçəkməni qadağan edən qanunların qəbul edilməsinə və effektiv tətbiqinə ehtiyac var.*
- Siqaret çəkən məktəblilərin əksəriyyəti siqaret çəkməyi tərgitmək istədiyini (65.6%) və siqaret çəkməyi tərgitmək üçün cəhd etdiyini (65.0%) qeyd etmişdir. Müvafiq yardım və alətlərlə, bu məktəblilər tütünçəkmədən tam imtina edə bilərlər. Əhali üçün tütündən imtina üzrə tibbi məsləhət xidməti və xüsusi qaynar xəttin yaradılması tütündən imtina etmək istəyən gənclər üçün bir resurs kimi mühüm rol oynaya bilər.*
- Bir çox məktəblilər satış yerlərində tütün məmulatlarının reklamının təsirinə məruz qalıb (32.5%) və düşünür ki, satış yerlərində görünən siqaret vitrinləri gəncləri siqaret çəkməyə həvəsləndirir (məktəblilərin 1/3-i). Azərbaycanda satış yerlərində tütün məmulatlarının bütün növ reklamının, satışın stimullaşdırılmasının və sponsorluğunun, o cümlədən pərakəndə satış yerlərində tütün vitrinlərinin tam qadağan edilməsi üçün daha təsiredici tədbirlərə ehtiyac var, eləcə də tütün məmulatlarının qutuları üzərində effektiv şəkili sağlamlıq xəbərdarlıq və ismarıclarının olmasının qəbul edilməsi zəruridir.*
- Azərbaycanda tütün məmulatının vergilərinin artırılması ilə bağlı tədbirlər gənclər üçün siqaretlərin əlçatan olmasının məhdudlaşdırılması məqsədilə qiymət siyasətinin formalaşdırılması çərçivəsində aktualdır.*
- Gənclər arasında tütündən istifadə və digər əsas göstəriciləri nəzarətdə saxlamaq, eləcə də ÜST TMÇK və MPOWER-in başa düşülməsi və həyata keçirilməsi meyillərini qiymətləndirmək üçün bu sorğu ən azı dörd ildən bir keçirilməlidir.*
- Sağlamlığı təşviq edən hərtərəfli strategiyalar və məktəb qaydaları və siyasəti tütündən istifadənin qarşısının alınması və nəzarəti üçün gücləndirilməlidir.*

İSTİNAD EDİLƏN MƏNBƏLƏR

---

1. WHO report on the global tobacco epidemic, 2011: Warning about the dangers of tobacco. Geneva, World Health Organization, 2011 (http://www.who.int/tobacco/global_report/2011/en/index.html).
2. Preventing tobacco use among youth and young adults: a report of the Surgeon General. Atlanta, GA: US Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, 2012 (<http://www.surgeongeneral.gov/library/reports/preventing-youth-tobacco-use/index.html>).
3. Təgtünə qarşı mübarizə haqqında ĞST-nin Zərziyə Konvensiyası, 2003 (<http://www.tobaccocontrol.az/upload/File/catalog/10-2015/catalog-6-file.pdf>).
4. Azərbaycanın ĞST TMZK-nın həyata keçirilməsinə dair hesabatı (ingilis dilində), 2016 (<http://apps.who.int/fctc/implementation/database/parties/Azerbaijan>).
5. Qlobal tətğn epidemiyası barədə ÜST-nin Məruzəsi (MPOWER tədbirlər kompleksi), 2008 (<http://www.tobaccocontrol.az/upload/File/catalog/10-2015/catalog-19-file.pdf>).
6. GYTS İnformasiya Bəğlleteni, Azərbaycan, 2011 (http://www.isim.az/upload/File/docs/Azerbaijan_GYTS_infobulleten_2011_AZ.pdf).
7. Azərbaycanın statistik göstəriciləri, 2015 (http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/index.php?mode=desktop).
8. Azərbaycanda xroniki qeyri-infeksiyon xəstəliklərin risk amilləri ğzrə milli araşdırma. Yekun hesabat, 2011 (http://www.isim.az/upload/File/docs/NCD_Survey_Report_Nov_2012_az.pdf).
9. “Tətğn və tətğn məmulatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (<http://www.tobaccocontrol.az/upload/File/catalog/10-2015/catalog-15-file.pdf>).
10. “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (<http://www.president.az/articles/15859>).
11. “Televiziya və radio yayımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (<http://www.ntrc.gov.az/az/content/news/15.html>).
12. Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnəşin və baqaj daşınması Qaydaları (<http://www.tobaccocontrol.az/upload/File/catalog/10-2015/catalog-8-file.pdf>).
13. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi (<http://www.taxes.gov.az/?name=qanun&cat=3>).
14. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi (<http://www.e-qanun.az/codc/24>).

15. AZS 335-2009 “Təftiş məmurları. Qablaşdırma və markalanma” Dövlət Standartı (<http://www.tobaccocontrol.az/upload/File/catalog/10-2015/catalog-10-file.pdf>).
16. Təftişçəkmədən imtina etmə üzrə Klinik Protokol (<http://www.tobaccocontrol.az/upload/File/catalog/10-2015/catalog-27-file.pdf>).
17. Azərbaycan Reprodukativ Sağlamlıq Sorğusu (ingilis dilində), 2001 (http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/gender/vaw/surveys/Azerbaijan/Azerbaijan_Publication.pdf).
18. Azərbaycan Demografiya və Sağlamlıq Sorğusu (AzDSS) (ingilis dilində), 2006; Chapter 14.4 – Use of tobacco: 188–189. (<http://www.measuredhs.com/publications/publication-FR195-DHS-Final-Reports.cfm>).
19. Demografiya və Sağlamlıq Sorğusu, Azərbaycan, 2011 (http://www.isim.az/upload/File/docs/Demografiya_ve_Saqlamliq_Sorgusu_2011_Azerbaijan_Yekun_Hesabat.pdf).
20. Azərbaycanda xroniki qeyri-infeksiyon xəstəliklərin risk amilləri üzrə milli araşdırma, 2011 (http://www.isim.az/upload/File/docs/NCD_Survey_Report_Nov_2012_az.pdf).
21. Azərbaycanda qadınlar arasında müəyyən qeyri-infeksiyon xəstəliklərin risk faktorlarının yayılması meyilləri üzrə araşdırma (ingilis dilində), 2015 (http://www.isim.az/upload/File/docs/Study_of_trends_in_the_prevalence_of_certain_NCD_risk_factors_among_women_in_Azerbaijan.pdf).
22. Azərbaycan Respublikasının təftişlə əlaqəli müvafiq qanunvericiliyinin Təftişə qarşı mübarizə haqqında GST-nin Zərziyə Konvensiyasına uyğunluğunun müqayisəli təhlili, 2015 (http://www.isim.az/upload/File/docs/AR_qanunvericiliyinin_tutunc_qars%C4%B1_mubarize_haqqinda_cercive_konvensiyasına_uygunluqu.pdf).

ƏLAVƏ A: SORĞU ANKETİ

Sorğu anketinin doldurulma qaydası

- Cavab verməmişdən əvvəl hər bir sualı diqqətlə oxumağınız xahiş olunur.
- Doğru olduğuna inandığınız və düşündüyügngzğ daha dəqiq təsvir edən cavabı sezin.
- Hər suala yalnız **bir** cavab sezin.
- Cavab vərəqəsində cavabınıza uyğun dairəni sezin və onu Sizə verilən karandaşla tam qaralayın.
- Dairəni bu şəkildəki kimi səliqəli qaralayın:
- Cavabı dəyişdirmək istədiyiniz halda narahat olmayın, qaraladığınız dairəni ləkə salmadan pozanla təmizləyin.
- Bu Sorğu Anketində ad və ya soyadınız qeyd olunmur, verdiyiniz cavablar isə məxfi (gizli) saxlanılır.

Nümunə:

24. Balığın suda yaşadığına inanırsınız?

- Əlbəttə ki, inanıram
- Yəqin ki, suda yaşayır
- Ola bilər ki, suda yaşamır
- Qətiyyən inanmıram

24.

Giriş

Sorğuda iştirak etdiyinizə görə təşəkkür edirik. Sorğuya başlamazdan əvvəl suallara cavab verməyə Sizə kömək edəcək aşağıdakı məlumatlarla tanış olun.

- Bəzi suallar **siqaret** zəkməklə bağlıdır.
- Digər suallar ümumiyyətlə **tütün çəkməklə** bağlıdır ki, bura həm siqaret, həm də zəkilən tütün məmulatlarının digər növləri daxildir.
- Bəzi suallar **tüstüsüz tütündən** istifadə ilə bağlıdır ki, bura siqaret kimi zəkilən yox, yalnız zeynəmək üçün nəzərdə tutulan tütün məmulatları aiddir.
- Digər suallar hər hansı şulla **tütündən istifadə** və ya hər hansı **tütün məmulatı** ilə bağlıdır ki, bunlara siqaret zəkmək, siqaret olmayan digər tütün məmulatlarını zəkmək və tütün tütündən istifadə etmək aiddir.
- Aşağıdakı cədvəldə müxtəlif tütün məmulatlarının nümunələri göstərilir:

Hər hansı üsulla tütündən istifadə	
Çəkilən tütün məmulatlarına aiddir:	Tüstüsüz tütün məmulatlarına aiddir:
<p>Siqaretlər:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tütün fabrikində istehsal olunmuş siqaretlər <p>Zəkilən tütün məmulatlarının digər növləri:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Qəlyan	<ul style="list-style-type: none"> • Zeynəmək üçün tütün

İLK SUALLAR SİZİN BARƏNİZDƏ ÜMUMİ MƏLUMATLAR HAQQINDADIR.

1. Neçə yaşın var?

- a. 11 yaş və ya daha az
- b. 12 yaş
- c. 13 yaş
- d. 14 yaş
- e. 15 yaş
- f. 16 yaş
- g. 17 yaş və ya daha çox

2. Cinsini qeyd et.

- a. Kişi
- b. Qadın

3. Neçənci sinifdə oxuyursan?

- a. 8-ci sinifdə
- b. 9-cu sinifdə
- c. 10-cu sinifdə

4. Valideynlərin işləyir?

- a. Yalnız atam işləyir
- b. Yalnız anam işləyir
- c. Hər ikisi işləyir
- d. Heç biri işləmir
- e. Bilmirəm

5. Həftə ərzində orta hesabla istədiyən kimi özün üçün xərcləyə biləcəyən nə qədər cib xərci pulun olur?

- a. Adətən cib xərci pulum olmur
- b. 1 manatdan az olur
- c. 1 - 3 manat olur
- d. 4 - 6 manat olur
- e. 7 - 10 manat olur
- f. 10 manatdan çox olur

NÖVBƏTİ SUALLAR TÜTÜNDƏN İSTİFADƏ HAQQINDADIR.

- 6. Sən nə vaxtsa siqaret çəkməyə cəhd etmişən, məsələn, bir-iki qullab almısan?**
- Bəli
  - Xeyr
- 7. İlk dəfə neçə yaşında siqaret çəkmisən (dadına baxmısan)?**
- Hez vaxt siqaret zəkməmişəm
  - 7 və ya daha az yaşda
  - 8 - 9 yaşında
  - 10 - 11 yaşında
  - 12 - 13 yaşında
  - 14 - 15 yaşında
  - 16 və ya daha zox yaşda
- 8. Son 30 gün ərzində neçə gün siqaret çəkmisən?**
- 0 gğn
  - 1 - 2 gğn
  - 3 - 5 gğn
  - 6 - 9 gğn
  - 10 - 19 gğn
  - 20 - 29 gğn
  - Tam 30 gğn
- 9. Adətən, harada siqaret çəkirsən? (YALNIZ BİR CAVABI SEÇİN)**
- Mən siqaret zəkmirəm
  - Üz evimdə
  - Məktəbdə
  - İşlədiyim yerdə
  - Dostlarımla evində
  - Tədbirlərdə
  - İctimai yerlərdə (məsələn, parkda, ticarət mərkəzində, kəzədə)
  - Digər yerlərdə
- 10. Son 30 gün ərzində siqaret çəkdiyən günləri xatırla. Adətən, gün ərzində neçə ədəd siqaret çəkmisən?**
- Son 30 gğn ərzində siqaret zəkməmişəm
  - Gğn ərzində 1 siqaretdən az zəkməmişəm
  - Gğn ərzində 1 siqaret zəkməmişəm
  - Gğn ərzində 2 - 5 siqaret zəkməmişəm
  - Gğn ərzində 6 - 10 siqaret zəkməmişəm
  - Gğn ərzində 11 - 20 siqaret zəkməmişəm
  - Gğn ərzində 20-dən zox siqaret zəkməmişəm

- 11. Sən nə vaxtsa çəkilən tütün məmulatlarının digər, siqaret olmayan növlərini çəkməyə cəhd etmişən (məsələn, qəlyan çəkmisənmi)?**
- Bəli
  - Xeyr
- 12. Son 30 gün ərzində çəkilən tütün məmulatlarının digər, siqaret olmayan növlərindən istifadə etmişən (məsələn, qəlyan çəkmisənmi)?**
- Bəli
  - Xeyr
- 13. Elə olubmu ki, səhər tezdən sən hər şeydən əvvəl tütün çəkəsən və ya səndə tütün çəkmək istəyi yaransın?**
- Mən təgtəgn zəkmirəm
  - Xeyr, səhər tezdən mən hər şeydən əvvəl təgtəgn zəkmirəm, eləcə də məndə səhər tezdən təgtəgn zəkmək istəyi olmayıb
  - Bəli, bəzən səhər tezdən hər şeydən əvvəl təgtəgn zəkmişəm və ya bunu etmək istəmişəm
  - Bəli, həmişə səhər tezdən hər şeydən əvvəl təgtəgn zəkirəm və ya bunu etmək istəyirəm
- 14. Tütün çəkdikdən sonra hansı müddət ərzində səndə yenə də tütün çəkməyə güclü, dözülməz istək yaranır?**
- Mən təgtəgn zəkmirəm
  - Təgtəgn zəkdikdən sonra yenə də təgtəgn zəkməyə gəcləğ, düzəlməz istək məndə hez vaxt yaranmayıb
  - 60 dəqiqə mğddətində
  - 1 - 2 saat mğddətində
  - 2 - 4 saat mğddətində
  - 4 saatdan zox, lakin bir gğndən az mğddətdə
  - 1 - 3 gğn mğddətində
  - 4 və ya daha zox gğn mğddətində
- 15. Sən nə vaxtsa tüstüsüz tütün məmulatlarının hər hansı növünün istifadəsinə cəhd etmişən (məsələn, çeynənیلən tütün məmulatlarından)?**
- Bəli
  - Xeyr
- 16. Son 30 gün ərzində tüstüsüz tütün məmulatlarının hər hansı növündən istifadə etmişən (məsələn, çeynənیلən tütün məmulatlarından)?**
- Bəli
  - Xeyr

NÖVBƏTİ SUALLAR SIQARET ÇƏKMƏKDƏN İMTİNAYA DAİR MÜNASİBƏTİNİZ HAQQINDADIR.

17. Siqaret çəkməyi indi tərgitmək istəyərdin?

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Hazırda zəkmirəm
- c. Bəli, tərgitmək istərdim
- d. Xeyr, tərgitmək istəməzdim

18. Son 12 ay ərzində siqaret çəkməyi tərgitmək üçün cəhd etmişən?

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Son 12 ay ərzində zəkməmişəm
- c. Bəli
- d. Xeyr

19. Necə düşünürsən, istədiyən vaxt siqaret çəkməyi tərgidə bilərsən?

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Hazırda zəkmirəm
- c. Bəli, istədiyim vaxt tərgidə bilərəm
- d. Xeyr, istədiyim vaxt tərgidə bilmərəm

**20. Sən siqaret çəkməyi tərgitməklə bağlı nə vaxtsa kömək və ya məsləhət almısan?
(YALNIZ BİR CAVABI SEÇİN)**

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Bəli, mğtəxəssisdən almışam
- c. Bəli, dostumdan almışam
- d. Bəli, ailə üzvlərimdən almışam
- e. Bəli, həm mğtəxəssislərdən, həm də dost və ya ailə üzvlərimdən almışam
- f. Xeyr, almamışam

21. Bir həftə ərzində siqaret çəkməmək sənə üçün nə dərəcədə asandır və ya çətindir?

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Hazırda zəkmirəm
- c. Zox zəttindir
- d. Demək olar ki, zəttindir
- e. Demək olar ki, asandır
- f. Zox asandır

22. Əgər siqaret çəkməyi tamamilə tərgitmək istəsən, bu sənin üçün nə dərəcədə asandır və ya çətindir?

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Hazırda zəkmirəm
- c. Zox zətidir
- d. Demək olar ki, zətidir
- e. Demək olar ki, asandır
- f. Zox asandır

23. Neçə müddətdir ki, siqaret çəkməyi tərgitmişən?

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Siqaret zəkməyi tərgitməmişəm
- c. 1 - 3 aydır ki, tərgitmişəm
- d. 4 - 11 aydır ki, tərgitmişəm
- e. 1 ildir ki, tərgitmişəm
- f. 2 ildir ki, tərgitmişəm
- g. 3 və ya daha zox ildir ki, tərgitmişəm

24. Siqaret çəkməyi tərgitməyinin əsas səbəbi nədir? (YALNIZ BİR CAVABI SEÇİN)

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Siqaret zəkməyi tərgitməmişəm
- c. Daha da sağlam olmaq üçün tərgitdim
- d. Puluma qənaət etmək üçün tərgitdim
- e. Zünki ailəm siqareti xoşlamır
- f. Zünki dostlarım siqareti xoşlamır
- g. Digər səbəb var

25. Siqaret çəkməyi tərgitdikdə, bununla bağlı hansı hissləri keçirtdin?

- a. Hez vaxt zəkməmişəm
- b. Siqaret zəkməyi tərgitməmişəm
- c. Tərgitmək zox zətidir
- d. Demək olar ki, tərgitmək zətidir
- e. Demək olar ki, tərgitmək asandır
- f. Tərgitmək zox asandır

NÖVBƏTİ SUALLAR DİGƏR İNSANLAR TƏRƏFİNDƏN ÇƏKİLƏN SİQARETİN SİZƏ TƏSİRİ HAQQINDADIR.

26. Atanın evdə siqaret çəkdiyini tez-tez görürsən?

- a. Atam yoxdur
- b. Demək olar ki, hər gğn onu evdə zəkən görmüşəm
- c. Bəzən onu evdə zəkən görmüşəm
- d. Hez vaxt evdə zəkən görməmişəm

27. Qardaşının və ya bacının evdə siqaret çəkdiyini tez-tez görürsən?

- a. Nə qardaşım, nə də bacım var
- b. Demək olar ki, hər gğn onu evdə zəkən görmüşəm
- c. Bəzən evdə zəkən görmüşəm
- d. Hez vaxt evdə zəkən görməmişəm

28. Başqalarının sizin evinizdə siqaret çəkdiyini tez-tez görürsən?

- a. Evdə başqaları olmur (ya da onları görməmişəm)
- b. Demək olar ki, hər gğn evdə zəkən görmüşəm
- c. Bəzən evdə zəkən görmüşəm
- d. Hez vaxt evdə zəkən görməmişəm

29. Son 7 gün ərzində, sən evdə olarkən, yanında insanların siqaret çəkməyi neçə gün olub?

- a. 0 gğn
- b. 1 - 2 gğn
- c. 3 - 4 gğn
- d. 5 - 6 gğn
- e. 7 gğn

30. Son 7 gün ərzində, digər qapalı ictimai yerlərdə olarkən (məsələn, məktəbdə, mağazada, çayxanada, kafedə, restoranda, ticarət mərkəzində, kinoteatrda), yanında insanların siqaret çəkməyi neçə gün olub?

- a. 0 gğn
- b. 1 - 2 gğn
- c. 3 - 4 gğn
- d. 5 - 6 gğn
- e. 7 gğn

31. Son 7 gün ərzində, açıq ictimai yerlərdə olarkən (məsələn, oyun meydançasında, bina girişində, parkda, avtobus dayanacağında), yanında insanların siqaret çəkməyi neçə gün olub?

- a. 0 gğn
- b. 1 - 2 gğn
- c. 3 - 4 gğn
- d. 5 - 6 gğn
- e. 7 gğn

32. Son 7 gün ərzində, hər hansı ictimai nəqliyyatda olarkən (məsələn, qatarda, avtobusda və ya taksidə), yanında insanların siqaret çəkməyi neçə gün olub?

- a. Son 7 gğn ərzində ictimai nəqliyyatdan istifadə etməmişəm
- b. İctimai nəqliyyatdan istifadə etmişəm, lakin bu zaman orda siqaret zəkən olmayıb
- c. 1 - 2 gğn
- d. 3 - 4 gğn
- e. 5 - 6 gğn
- f. 7 gğn

33. Son 30 gün ərzində məktəb binası daxilində və ya məktəbin həyətində kiminsə siqaret çəkdiyini görmüsən?

- a. Bəli
- b. Xeyr

34. Necə düşünürsən, ətrafdakı insanların siqaret çəkməsi nəticəsində yaranan tüstü sənin sağlamlığına zərərli-dir?

- a. Qətiyyən yox
- b. Yəqin ki, yox
- c. Yəqin ki, zərərli-dir
- d. Əlbəttə zərərli-dir

35. Qapalı ictimai yerlərdə (məsələn, məktəblərdə, mağazalarda, iş yerlərində, çayxanalarda, kafələrdə, restoranlarda, ticarət mərkəzlərində, kinoteatrlarda) siqaretçəkmənin qadağan edilməsini dəstəkləyirsənmi?

- a. Bəli
- b. Xeyr

36. Açıq ictimai yerlərdə (məsələn, oyun meydançalarında, bina girişlərində, parklarda, avtobus dayanacaqlarında) siqaretçəkmənin qadağan edilməsini dəstəkləyirsənmi?

- a. Bəli
- b. Xeyr

NÖVBƏTİ SUALLAR SİQARETLƏRİN ƏLDƏ ETMƏYİNİZ HAQQINDADIR.

37. Son 30 gün ərzində sən axırıncı dəfə çəkdiyin siqareti hardan əldə etmişdin? (YALNIZ BİR CAVABI SEÇİN)

- a. Son 30 gğn ərzində hez bir siqaret zəkməmişəm
- b. Mağazadan almışdım
- c. Kğzə satıcısından almışdım
- d. Köşkdən almışdım
- e. Ətrafdakılardan xahiş edib götürmüşdüm
- f. Digər ğsulla əldə etmişdim

**38. Son 30 gün ərzində, sən, adətən, hansı markadan olan siqaret çəkmisən?
(YALNIZ BİR CAVABI SEÇİN)**

- a. Son 30 gün ərzində siqaret zəkməmişəm
- b. Siqaretlər, adətən, eyni markadan deyildi
- c. West
- d. Kent
- e. Parlament
- f. Winston
- g. Marlboro
- h. Digər siqaret markası

39. Son 30 gün ərzində elə olubmu ki, satıcı yaşının az olduğuna görə sənə siqaret satmaqdan imtina etsin?

- a. Son 30 gün ərzində siqaret almağa cəhd etməmişdim
- b. Bəli, yaşının az olduğuna görə mənə siqaret satmamışdılar
- c. Xeyr, yaşının az olması mənim siqaret almağıma mane olmur

40. Son 30 gün ərzində sən axırncı dəfə siqareti necə almışdın?

- a. Son 30 gün ərzində siqaret almamışam
- b. Qutu (pazka) ilə siqaret almışam
- c. Ədədlə (tək-tək) siqaret almışam
- d. Blok ilə siqaret almışam

41. Necə düşünürsən, içində 20 ədəd olan bir qutu (paçka) siqaretin orta (təxmini) qiyməti nə qədərdir?

- a. 1 manatdan az
- b. 1 - 2 manat
- c. 3 manat
- d. 4 - 5 manat
- e. 5 manatdan çox
- f. Bilmirəm

42. Ümumiyyətlə, mağazadan siqaret almaq, sənə fikrincə, asandır, yoxsa çətin?

- a. Adətən, mağazadan siqaret almıram
- b. Çox zətinidir
- c. Demək olar ki, zətinidir
- d. Demək olar ki, asandır
- e. Çox asandır

43. Sən məktəbin yaxınlığından siqaret ala bilərsən?

- a. Bəli
- b. Xeyr
- c. Bilmirəm

44. İstədiyin halda siqaret tapmaq sənin üçün nə dərəcədə asandır və ya çətindir?

- a. Zox zətinidir
- b. Demək olar ki, zətinidir
- c. Demək olar ki, asandır
- d. Zox asandır
- e. Bilmirəm

45. Necə düşünürsən, siqaretin qiyməti artırılmalıdır?

- a. Bəli
- b. Xeyr

NÖVBƏTİ SUALLAR TÛTÛNDƏN (bura siqaretlər və digər çəkilən tütün məmulatları, eləcə də tustüsüz tütün məmulatları da aid edilə bilər) İSTİFADƏ ƏLEYHİNƏ MESAJLAR HAQQINDADIR.

46. Son 30 gün ərzində televiziya, radioda, internetdə, reklam lövhələrində, plakatlarda, qəzetlərdə, jurnallarda və ya filmlərdə tütün (siqaret) əleyhinə hər hansı mesajlar görmüsən və ya eşitmisən?

- a. Bəli
- b. Xeyr

47. Son 30 gün ərzində idman yarışlarında, yarmarkalarda, konsertlərdə, tədbirlərdə və ya yığıncaqlarda siqaretçəkmə əleyhinə hər hansı mesajlar görmüsən və ya eşitmisən?

- a. Son 30 gün ərzində idman yarışlarında, yarmarkalarda, konsertlərdə, tədbirlərdə və ya yığıncaqlarda olmamışam
- b. Bəli
- c. Xeyr

48. Son 30 gün ərzində siqaret qutuları üzərində sağlamlığa zərər barədə hər hansı xəbərdarlıq görmüsən?

- a. Bəli, görmüşdüm, lakin zərər barədə zox düşünmədim
- b. Bəli, görmüşdüm və bu xəbərdarlıqlar məni siqareti atmaq və ya zəkməyə başlamamaq barədə düşündürdü
- c. Xeyr, görməmişdim

49. Son 12 ay ərzində sən hər hansı bir dərs zamanı siqaretin təhlükələri haqqında məlumat almısan?

- a. Bəli
- b. Xeyr
- c. Bilmirəm

50. Son 30 gün ərzində tütün məmulatlarının yeniyetmələrə satışının qadağan olması barədə hər hansı işarə (yazı) görmüsən?

- a. Bəli
- b. Xeyr

NÖVBƏTİ SUALLAR TÜTÜNÜN (bura siqaretlər və digər çəkilən tütün məmulatları, eləcə də tüstüsüz tütün məmulatları da aid edilə bilər) REKLAMI VƏ YA TƏBLİĞ EDİLMƏSİ HAQQINDADIR.

51. Son 30 gün ərzində televizorda, videoda və ya filmdə siqaret çəkən insanlara rast gəlmisən?

- a. Son 30 gün ərzində televizora, videoya və ya filmə baxmamışam
- b. Bəli
- c. Xeyr

52. Son 30 gün ərzində siqaret satılan yerlərdə (məsələn, mağazada, köşkdə və s.) tütün məmulatlarının reklamına və ya təbliğ edilməsinə rast gəlmisən?

- a. Son 30 gün ərzində siqaret satılan heç bir yerdə olmamışam
- b. Bəli
- c. Xeyr

53. Necə düşünürsən, satış yerlərində (mağazada, köşkdə, ticarət mərkəzində və s.) görünən siqaret vitrinləri gəncləri siqaret çəkməyə həvəsləndirirmi?

- a. Bəli
- b. Xeyr
- c. Bilmirəm

54. Son 30 gün ərzində qəzet və ya jurnallarda tütün məmulatlarının reklamına rast gəlmisən?

- a. Son 30 gün ərzində mən heç bir qəzet və ya jurnal oxumamışam
- b. Bəli
- c. Xeyr

55. Son 30 gün ərzində idman yarışlarında, yarmarkalarda, konsertlərdə və ya tədbirlərdə tütün məmulatlarının reklamına və ya təbliğ edilməsinə rast gəlmisən?

- a. Son 30 gün ərzində mən hez bir idman yarışlarında, yarmarkalarda, konsertlərdə və ya tədbirlərdə olmamışam
- b. Bəli
- c. Xeyr

56. Son 30 gün ərzində internetdə tütün məmulatlarının reklamına və ya təbliğ edilməsinə rast gəlmisən?

- a. Son 30 gün ərzində İnternetdən istifadə etməmişəm
- b. Bəli
- c. Xeyr

57. Üzərində tütün şirkətinin və ya tütün məmulatının adı və ya şəkli olan alışqan, köynək, papaq və ya eynək kimi əşyalardan istifadə edərdin?

- a. Bəli, istifadə edərdim
- b. Bəlkə də istifadə edərdim
- c. Yox, istifadə etməzdim

58. Üzərində tütün məmulatı (siqaret) markasının hər hansı şəkli olan əşyanız (məsələn, köynək, qələm, çanta) var?

- a. Bəli
- b. Xeyr

59. Tütün şirkəti üçün çalışan şəxs tərəfindən sənə nə vaxtsa pulsuz siqaret təklif edilib?

- a. Bəli
- b. Xeyr

NÖVBƏTİ SUALLAR SİQARET ÇƏKMƏYƏ DAİR MÜNASİBƏTİNİZ VƏ İNANCLARINIZ HAQQINDADIR.

60. Ən yaxın dostlarından biri sənə tütün məmulatı təklif edərsə, onu istifadə edərsən?

- a. Qətiyyən istifadə etmərəm
- b. Yəqin ki, istifadə etmərəm
- c. Yəqin ki, istifadə edərəm
- d. Əlbəttə istifadə edərəm

61. Necə düşünürsən, növbəti 12 ay ərzində hər hansı tütün məmulatından istifadə edəcəksən (məsələn, siqaret çəkəcəksən)?

- a. Qətiyyən zəkməyəcəyəm
- b. Yəqin ki, zəkməyəcəyəm
- c. Yəqin ki, zəkəcəyəm
- d. Əlbəttə zəkəcəyəm

62. Sənin fikrincə, tütün çəkməyə yeni başlayan insan üçün tütün çəkməyi tərgitmək çətin ola bilərmi?

- a. Qətiyyən zətin olmayacaq
- b. Yəqin ki, zətin olmayacaq
- c. Yəqin ki, zətin olacaq
- d. Əlbəttə zətin olacaq

63. Sənin fikrincə, bayram, görüş və ya digər yığıncaqlarda insanların siqaret çəkməyi onların özlərini daha rahat, yoxsa daha narahat hiss etməsinə təsir edir?

- a. Daha rahat
- b. Daha narahat
- c. Siqaret zəkib-zəkməməyin təsiri fərq etmir

64. Bu ifadə ilə razı olub-olmadığını bildirin: “Düşünürəm ki, siqaret çəkmək xoşuma gələ bilər.”

- a. Hazırda siqaret zəkirəm
- b. Tam razıyam
- c. Razıyam
- d. Razı deyiləm
- e. Əmumiyyətlə razı deyiləm

65. Valideynlərin siqaret çəkir?

- a. Hez biri zəkmir
- b. Hər ikisi zəkir
- c. Yalnız atam zəkir
- d. Yalnız anam zəkir
- e. Bilmirəm

66. Yaxın dostlarından kimsə siqaret çəkir?

- a. Hez biri zəkmir
- b. Bəziləri zəkir
- c. Zoxu zəkir
- d. Hamısı zəkir

67. Sınıf yoldaşlarından təxminən neçəsi siqaret çəkir?

- a. Zoxu zəkir
- b. Təxminən yarısı zəkir
- c. Bəziləri zəkir
- d. Hez biri zəkmir

68. Sənin fikrincə, siqaret çəkən gənclərin dostları daha çox olur, yoxsa daha az?

- a. Daha zox
- b. Daha az
- c. Fərqi yoxdur

69. Sənin fikrincə, siqaret çəkmək gəncləri daha çox cəlbedici edir, yoxsa daha az?

- a. Daha zox
- b. Daha az
- c. Fərqi yoxdur

70. Necə düşünürsən, siqaret çəkməyin sağlamlığa zərəri var?

- a. Qətiyyən yoxdur
- b. Yəqin ki, yoxdur
- c. Yəqin ki, var
- d. Əlbəttə var

71. Necə düşünürsən, bir-iki il siqaret çəkib sonra tam tərgitmək təhlükəsizdirmi?

- a. Əlbəttə təhlükəlidir
- b. Yəqin ki, təhlükəlidir
- c. Yəqin ki, təhlükəsizdir
- d. Tam təhlükəsizdir

72. Ailənidən kimsə siqaretin zərərləri haqqında sənənlə söhbət aparıb?

- a. Bəli
- b. Xeyr

73. Son 12 ay ərzində məktəb vəsaitlərində və ya kitablarında siqaretin sağlamlığa zərərli təsiri barədə oxumusan?

- a. Bəli
- b. Xeyr

74. Son 12 ay ərzində siz hər hansı bir dərs zamanı öz həmyaşdılarınızın hansı səbəbdən siqaret çəkdiyini müzakirə etmişiniz?

- a. Bəli
- b. Xeyr
- c. Əmin deyiləm

75. Son 12 ay ərzində sən hər hansı bir dərs zamanı siqaret çəkməyin dişlərin saralmasına, dərinin qırışmasına və ya ağızda xoşagəlməz iyin əmələ gəlməsinə səbəb olması haqqında məlumat almısan?

- a. Bəli
- b. Xeyr
- c. Əmin deyiləm

76. Dərs saatlarında məktəb binası daxilində müəllimlərin siqaret çəkməyinə tez-tez rast gəlirsən?

- a. Demək olar ki, hər gün gürğrəm
- b. Bəzən gürğrəm
- c. Hez vaxt gürməmişəm
- d. Bilmirəm

77. Dərs saatlarında məktəbin həyətidə müəllimlərin siqaret çəkməyinə tez-tez rast gəlirsən?

- a. Demək olar ki, hər gün gürğrəm
- b. Bəzən gürğrəm
- c. Hez vaxt gürməmişəm
- d. Bilmirəm

SORĞUDA İŞTİRAK ETDİYİNİZƏ GÖRƏ TƏŞƏKKÜR EDİRİK!